વચનામૃતમાં
ભક્ત-ભગવાન સંબંધ

શ્રી અક્ષરપુરુષોત્તમ મહારાજ
અક્ષરબ્રહ્મ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી, ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ

સ્વામિનારાયણ અક્ષરધામ, નવી દિલ્હી

બી.એ.પી.એસ. સ્વામિનારાયણ સંસ્થા

પવિત્ર નૈતિક જીવન માટે કટિબદ્ધ આ સંસ્થા એક વિશ્વવ્યાપ
આધ્યાત્મિક સમાજ છે, એક શાંતિચાહક સમાજ છે
જીવનનો સાચો મર્મ સમજાવતી, શાશ્વત શાંતિ તરફ લઈ જત
આ ધર્મસંસ્થાનું લક્ષ્ય છે – માનવમાત્રનો ઉત્કર્ષ
ભગવાન સ્વામિનારાયણ (સન ૧૭૮૧-૧૮૩૦) પ્રબોધિત વૈદિક આદર્શોને કેન્દ્રમાં રાખ
બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજે સન ૧૯૦૭માં આ સંસ્થાની સ્થાપના કરી હતી
સંસ્થાનાં ૨૦,૦૦૦થી વધુ સત્સંગ સભાકેન્દ્રો(બાળ-યુવા-મહિલા-સંયુક્ત સભાકેન્દ્રો વગેરે)ન
વિશ્વવ્યાપી આધ્યાત્મિક પરિવાર માનવ-ઉત્કર્ષની ગંગા વહાવે છે
સંસ્થાના ૧,૦૦૦ સુશિક્ષિત સંતો તથા ૫૫,૦૦૦ યુવાનોનું વિરાટ સ્વયંસેવક દળ
આધ્યાત્મિક અભિયાન ઉપરાંત અનેકવિધ રચનાત્મક પ્રવૃત્તિઓનું વહન કરે છે
ચાહે તે રાહત કાર્યો હોય કે શૈક્ષણિક અભિયાન હોય; ભૂકંપગ્રસ્ત ગામોનું પુનર્નિર્માણ હોય
વસ્ત્ર-વિતરણ કે જળસંચય અભિયાન હોય. શિક્ષણ સેવાઓમાં ગામડાંઓની પ્રાથમિક શાળાઓથ
માંડી ઇંગ્લેન્ડમાં ભવ્ય વિદ્યાર્થી સંકુલ સુધી અનેક શૈક્ષણિક સોપાન સર કર્યાં છે
રોગનિદાન યજ્ઞો, વિક્રમસર્જક રક્તદાન યજ્ઞોથી માંડી હોસ્પિટલ સેવામાં સંસ્થા
તબીબી સેવાઓ વિસ્તારી છે. વ્યસનમુક્તિથી લઈને એઈડ્સ અને પર્યાવરણ જેવ
સમસ્યાઓના હલ માટે આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે જાગૃતિનો શંખ ફૂંકતી આ સંસ્થા
યુનો(UNO) દ્વારા માન્ય થયેલી સામાજિક સેવાસંસ્થા છે
લંડન (યુ.કે.), શિકાગો, હ્યુસ્ટન, એટલાન્ટા, લોસ એન્જલસ, રોબિન્સવીલ (યુ.એસ.એ.)
ટોરન્ટો (કેનેડા), નૈરોબી (ઇસ્ટ આફ્રિકા), ઓકલેન્ડ (ન્યૂઝીલેન્ડ), સિડની (ઓસ્ટ્રેલિયા
વગેરે સહિત અનેક દેશોમાં અજાયબી સમાં મંદિરો રચીને સંસ્કાર-પ્રવૃત્તિ અ
માનવસેવાની વિશિષ્ટ જ્યોત જગાવી છે
ગાંધીનગર તથા નવી દિલ્હીમાં અભૂતપૂર્વ આંતરરાષ્ટ્રીય સાંસ્કૃતિક સંકુલ – અક્ષરધામ
નિર્માણ કરી સંસ્થાએ યુગસિદ્ધિ હાંસલ કરી છે
વિશ્વવંદનીય પ્રમુખસ્વામી મહારાજની નિશ્રામાં વિકસિત થયેલી અને પરમ પૂજ
મહંત સ્વામી મહારાજના નેતૃત્વ તળે સનાતન સંસ્કૃતિને જનમાનસમાં પોષતી આ સંસ્થાએ
વિશ્વવ્યાપી સ્તરે લોકહૃદયમાં નિરાળું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે

બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ શતાબ્દી ગ્રંથમાળા
વચનામૃત દ્વિશતાબ્દી ગ્રંથમાળા

વચનામૃતમાં ભક્ત-ભગવાન સંબંધ

લેખક

સાધુ શ્રુતિપ્રકાશદાસ

સર્વદર્શનાચાર્ય, વિદ્યાવારિધિ (Ph.D.), વિદ્યાવાચસ્પતિ (D.litt)

પ્રકાશક

સ્વામિનારાયણ અક્ષરપીઠ

શાહીબાગ, અમદાવાદ – ૩૮૦ ૦૦૪.

VACHANAMRUTMA
BHAKTA-BHAGWAN SAMBANDH (Gujarati Edition)

By Sadhu Shrutiprakashdas

Inspired by: HH Mahant Swami Maharaj

Presented by:
B.A.P.S. SWAMINARAYAN SANSTHA
Shahibaug, Amdavad – 380 004. India.

Publishers:
SWAMINARAYAN AKSHARPITH
Shahibaug, Amdavad – 380 004. India.

1st Edition:
July 2019. Copies: 5,000

ISBN: 978-81-7526-926-2

રજૂકર્તા : બી.એ.પી.એસ. સ્વામિનારાયણ સંસ્થા
શાહીબાગ, અમદાવાદ – ૩૮૦ ૦૦૪.

પ્રેરણામૂર્તિ : પ્રગટ બ્રહ્મસ્વરૂપ મહંત સ્વામી મહારાજ

પ્રથમ આવૃત્તિ : જુલાઈ ૨૦૧૯

પ્રત : ૫,૦૦૦

કિંમત : **રૂા. ૧૫-૦૦** (સ્વામિનારાયણ અક્ષરપીઠના સૌજન્યથી
મૂળ કિંમત **રૂા.** ૨૦-૦૦માંથી ઘટાડેલી કિંમત)

મુદ્રક અને પ્રકાશક :
સ્વામિનારાયણ અક્ષરપીઠ
શાહીબાગ, અમદાવાદ – ૩૮૦ ૦૦૪.

પ્રકાશકીય

પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે આ વસુંધરા પર અવતરીને એક વિરાટ અને શાશ્વત કલ્યાણમય આધ્યાત્મિક આંદોલન આદર્યું હતું. એ આંદોલનના એક ભાગરૂપે હતાં – એમનાં જ્ઞાનસત્રો. નિત્ય અહોરાત્ર ગુંજતાં એમનાં જ્ઞાનસત્રોમાં મોટે ભાગે માધ્યમ હતું – પ્રશ્નોત્તરીનું. ક્યારેક સંતો-ભક્તો આધ્યાત્મિક માર્ગે પ્રગતિ કરવા માટે મુમુક્ષુમાત્ર માટે ઉપયોગી એવા અદ્‌ભુત અને વ્યવહારુ પ્રશ્નો પૂછે અને ભગવાન સ્વામિનારાયણ તેનો ઉત્તર આપે. ક્યારેક ભગવાન સ્વયં પ્રશ્નો પૂછે અને સ્વયં ઉત્તર આપે. ક્યારેક પ્રશ્ન વગર પણ કૃપાવચન વરસાવે. ભગવાન સ્વામિનારાયણની એ પરાવાણીમાં વેદ, ઉપનિષદ, સ્મૃતિ, પુરાણ, ઈતિહાસ વગેરે તમામ શાસ્ત્રોનો અનુભવપૂર્ણ અને સાક્ષાત્કારયુક્ત અર્ક ટપકતો હતો. એમની એ પરાવાણીને પ્રમાણિત રીતે સંગ્રહીને તેમના સમકાલીન વિદ્વાન અને સમર્થ સંતશિષ્યોએ તેનો સંપાદિત ગ્રંથ તૈયાર કર્યો. નામ આપ્યું – વચનામૃત, જેને સ્વયં ભગવાને નીરખીને પ્રમાણિત પણ કર્યો.

આ વચનામૃત ગ્રંથ આધ્યાત્મિક જગતના ઈતિહાસમાં એક અજોડ શાસ્ત્ર છે. આધ્યાત્મિક માર્ગે પ્રગતિ કરવા ઇચ્છતા કોઈપણ મુમુક્ષુ માટે વચનામૃત એક અનિવાર્ય ગ્રંથ છે. તેમાં સૌ કોઈને સમજાય તેવું સરળ અને અદ્‌ભુત અનુભવપૂર્ણ માર્ગદર્શન છે. આધ્યાત્મિક માર્ગે મુમુક્ષુને ઉદ્‌ભવતા પ્રશ્ન માત્રનું સર્વોત્તમ સમાધાન છે.

બી.એ.પી.એસ. સ્વામિનારાયણ સંસ્થા દ્વારા ઊજવાઈ રહેલા આ વચનામૃત ગ્રંથના દ્વિશતાબ્દી પર્વે પ્રગટ બ્રહ્મસ્વરૂપ મહંત સ્વામી મહારાજની પ્રેરણાથી વચનામૃત વિષયક વિવિધ પ્રકાશનોની શ્રેણી પ્રકાશિત કરવામાં આવી

રહી છે. વિદ્વાન સંતો અને ભક્તોએ તૈયાર કરેલી આ પ્રત્યેક પુસ્તિકાના સર્જન પાછળ ઊંડું અધ્યયન અને ચિંતન છે. સ્વામિનારાયણ અક્ષરપીઠ આ પુસ્તિકાના લેખકનો હાર્દિક આભાર માને છે.

આશા છે, આપ સૌને અને વચનામૃતને સમજવા ઇચ્છતા મુમુક્ષુઓ માટે આ પુસ્તિકા અત્યંત ઉપયોગી નીવડશે.

– સ્વામિનારાયણ અક્ષરપીઠ,
ગુરુપૂર્ણિમા, વિ.સં. ૨૦૭૫

અનુક્રમણિકા

ભગવાનને અવતાર ધર્યાનું પ્રયોજન

ભક્તને સુખપ્રદાન

ભક્ત અને ભગવાનના સંબંધનો મહિમા સાધારણ
મનુષ્યને ત્યારે જ જણાય કે જ્યારે પરબ્રહ્મ પૃથ્વી પર
અવતાર ધારણ કરીને ચરિત્ર કરે.
ભક્તની ઇચ્છા પૂર્ણ કરે અને ક્યારેક ઇચ્છા પૂર્ણ ન કરે
તોપણ ભક્તને દિવ્યભાવ રહે.
ભગવાન ભક્તને મળવા આકળા-ઉતાવળા થાય.
આ બધું અક્ષરધામમાં જ પરબ્રહ્મ હોય તો
માનવીય દૃષ્ટિથી કેમ ખ્યાલ આવે?
આ હેતુથી ભક્ત-ભગવાન સંબંધ વિષયક આ પુસ્તિકામાં
'ભગવાનને અવતાર ધર્યાનું પ્રયોજન ભક્તને સુખપ્રદાન'
વિષય નિરૂપ્યો છે.

સંસારમાં પરમાત્માનું અવતરણ : શાસ્ત્રોને આધારે

ભગવાન સ્વામિનારાયણે વચનામૃતો ઉદ્બોધ્યાં, તેમાં તેમણે સર્વ-શાસ્ત્રોનો અનુભવગમ્ય નિચોડ મૂક્યો છે. તેઓ જે જે વાત કરતા તેમાં વેદાદિક શાસ્ત્રોનું પ્રમાણ અવશ્ય લાવતા. તેઓ કહેતા: વ્યાસજીનાં વચન અમારે પ્રમાણ છે.

પરમાત્માના અવતરણ વિશે વેદો-ઉપનિષદોમાં કહેવાયેલું આ સત્ય છે. જેમ કે –

अजायमानो बहुधा विजायते। (યજુર્વેદ-૩૧/૧૯)

અર્થ : પરમાત્મા અજ, અમર હોવા છતાં વિવિધ પ્રકારે પ્રગટ થાય છે.

इन्द्रो मायाभिः पुरुरूप ईयते। (ઋગ્વેદ-૬/૪૭/૧૮)

અર્થ : પરમાત્મા પોતાની સંકલ્પશક્તિથી વિવિધરૂપે પ્રગટ થાય છે.

परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृता।
धर्मसंस्थापनार्थाय सम्भवामि युगे युगे॥ (ગીતા-૪/૮)

અર્થ : સજ્જન-સત્પુરુષરૂપ સાધુઓની રક્ષા કરવા અને દુષ્ટ પ્રકૃતિના લોકોનો નાશ કરવા તથા ધર્મનું સ્થાપન કરવા માટે હું દરેક યુગે પ્રગટ થાઉં છું.

कौन्तेय! प्रतिजानीहि न मे भक्तः प्रणश्यति। (ગીતા-૪/૩૧)

અર્થ : હે અર્જુન ! મારી પ્રતિજ્ઞા છે કે મારા ભક્તનો ક્યારેય નાશ થતો નથી.

अनन्याश्चिन्तयन्तो मां ये जनाः पर्युपासते।
तेषां नित्याभियुक्तानां योगक्षेमं वहाम्यहम्॥ (ગીતા-૯/૨૨)

અર્થ : જે ભક્તો અનન્યભાવથી મારી ઉપાસના અને ચિંતન કરે છે તેવા નિત્ય અભિયુક્ત સત્પુરુષોનાં યોગ અને ક્ષેમનું રક્ષણ હું કરું છું.

શ્રીહરિ વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૭૦માં કહે છે:

''અમે રામાનંદ સ્વામી પાસે માગી લીધું છે જે, 'તમારા સત્સંગી હોય તેને એક વીંછીનું દુઃખ થવાનું હોય, તો મને એક એક રૂંવાડે કોટિ કોટિ વીંછીનું દુઃખ થાઓ, પણ તમારા સત્સંગીને તે થાઓ નહીં. અને તમારા સત્સંગીને પ્રારબ્ધમાં રામપત્તર લખ્યું હોય, તે રામપત્તર મને આવે પણ તમારા સત્સંગી અન્નવસ્ત્રે કરીને દુઃખી ન થાય – એ બે વર મને આપો.'

એમ મેં રામાનંદ સ્વામી પાસે માગ્યું ત્યારે મને રામાનંદ સ્વામીએ રાજી થઈને એ વર આપ્યો છે.''

વિશ્વના આધ્યાત્મિક ઈતિહાસમાં આવું કરુણાસભર વરદાન પોતાના ભક્તો માટે માગ્યું હોય, તો તેનું આ પ્રથમ દૃષ્ટાંત છે. ભક્ત-ભગવાન સંબંધનું આ અકલ્પનીય ઉદાહરણ છે.

ભારતીય ઋષિમુનિઓ, દેવો, માનવો, સાધકોએ પરમાત્માને દયાળુ કહ્યા છે. સદ્ગુણોના ભંડાર, પ્રેમ, પ્રાર્થના-ભક્તિને સ્વીકારનાર કહ્યા છે. તેથી જ 'એ પરમાત્મા જ કાર્ય કરી શકશે' તેવી શ્રદ્ધાથી તેમની પાસે દોડી જઈ તેઓ પ્રાર્થના કરે છે. જેમ માતાની ગોદમાં બાળકને નિર્ભયપણાની હૂંફ મળે છે, તેવી જ રીતે દૈવી જીવોને વિશ્વાસ છે કે અમારો પરમાત્મા દયાળુ છે. અમને ઉગારશે. અમારાં દુઃખો સાંભળશે. અમારાં હૈયાંને હળવું કરશે.

ભારતીય ઈતિહાસમાં વૃત્રાસુર, ભીષ્મપિતામહ, સુધન્વા, અર્જુન, દ્રૌપદી, કુંતી, અંબરીષ, વિભીષણ, ઉદ્ધવ, ભરત, લક્ષ્મણ, વિદુર વગેરે ભક્તોનાં અનેક દૃષ્ટાંતો છે કે પરમાત્માએ તેમની પ્રાર્થના સાંભળી છે. સાંભળીને રક્ષણ માટે દોડ્યા છે. વચન-પાલન કરવા શરીરને પણ સંભાળ્યું નથી. સ્વયં દુઃખ વેઠીને પણ ભક્તોને ઉગાર્યા છે. આવી રીતે ભક્ત માટે ભગવાન અવતાર ધારણ કરે છે તે સિદ્ધાંત જ ભક્ત અને ભગવાનનો કેવો સંબંધ છે તે સ્પષ્ટ કરે છે. હા, ભગવાનના અવતરણનું મુખ્ય કર્તવ્ય આવા ભક્તોને લૌકિક દુઃખોથી ઉગારવા તે જ નથી, કે નથી ધર્મ-સદાચરણ-નીતિની સ્થાપના કરવી તે જ; પરંતુ આત્યંતિક મોક્ષ કરવો, તે માટે સામૂહિક સાધના કરાવી શકે તેવી શાશ્વત પરંપરાનું સ્થાપન કરવું, ભક્તોને સુખી કરવા તે જ મુખ્યપણે છે.

અવતરણ સાથે તેના પ્રયોજનનું અનુસંધાન

શ્રીહરિ વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૪૬માં કહે છે:

''ભગવાનના જે અવતાર પૃથ્વીને વિષે થાય છે તે ધર્મના સ્થાપનને અર્થે થાય છે, તે કેવળ વર્ણાશ્રમના ધર્મ સ્થાપન કરવાને અર્થે જ નથી થતા; કેમ જે, વર્ણાશ્રમના ધર્મ તો સપ્તર્ષિ આદિક જે પ્રવૃત્તિધર્મના આચાર્ય છે તે પણ સ્થાપન કરે છે. માટે એટલા સારુ જ ભગવાનના અવતાર નથી થતા; ભગવાનના અવતાર તો પોતાના એકાંતિક ભક્તના જે ધર્મ તે પ્રવર્તાવવાને

અર્થે થાય છે.''

એકાંતિક ભક્તના ધર્મ એટલે શું ?

ધારણ અને પોષણ અર્થ દર્શાવનાર डुधात्र् धारणपोषणयोः ક્રિયાવાચક ધાતુમાંથી ધારયતીતિ ધર્મ તે વ્યાખ્યા પ્રમાણે ભક્તોના મનોરથોને પૂર્ણ કરવા, તેમને દર્શન, પ્રસાદ, વાતો, આશ્લેષ વગેરે સુખ આપીને તમામ પ્રકારે તેમને અધ્યાત્મ માર્ગે પોષણ આપવું તે ધર્મ શબ્દનો અર્થ છે. જુઓ તે અંગે વચનામૃતનાં વચનો –

''પુરુષોત્તમ ભગવાન તેના જે અવતાર... બ્રહ્મચર્ય, અહિંસાદિક ધર્મ, આત્મનિષ્ઠા, વૈરાગ્ય અને માહાત્મ્યે સહિત ભક્તિ એ ચાર ગુણે સંપન્ન એવા જે પોતાના એકાંતિક ભક્ત તેને દર્શન દેવાને અર્થે ને તેમની રક્ષા કરવાને અર્થે તથા અધર્મનો ઉચ્છેદ કરવાને અર્થે દેવ-મનુષ્યાદિકને વિષે થાય છે.''
(વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૧૯)

પ્રસ્તુત વચનામૃતમાં દર્શન આપવાની વાત જણાવી છે તે દર્શન એટલે ફક્ત નીરખવું જ નહીં, પરંતુ તમામ ઇન્દ્રિયો દ્વારા લાડ લડાવવાં તે સમજવું.

સ્વયં શ્રીહરિ કહે છે –

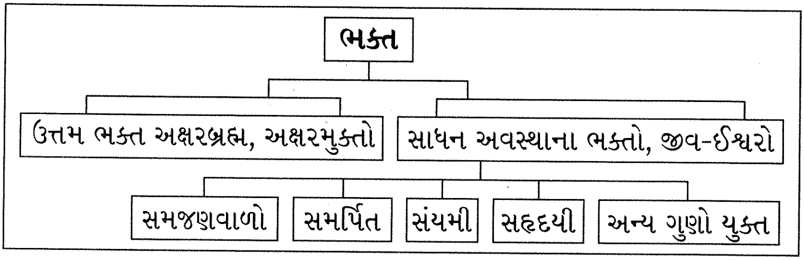
''ભગવાનને અવતાર ધર્યાનું એ જ પ્રયોજન છે જે, ભગવાનને વિષે અતિશય પ્રીતિવાળા જે ભક્ત હોય તેની ભક્તિને આધીન થઈને તે ભક્તને સુખ દેવાને અર્થે જેવી ભક્તની ઇચ્છા હોય તેવા રૂપનું ધારણ કરે છે. પછી જેવા જેવા પોતાના ભક્તના મનોરથ હોય તે સર્વે પૂરા કરે છે. અને તે ભક્ત હોય તે સ્થૂળભાવે યુક્ત છે અને દેહધારી છે, માટે ભગવાન પણ સ્થૂળભાવને ધારણ કરીને દેહધારી જેવા થાય છે અને તે પોતાના ભક્તને લાડ લડાવે છે; અને પોતાની સામર્થીને છપાડીને તે ભક્ત સંગાથે પુત્રભાવે વર્તે છે અથવા સખાભાવે વર્તે છે અથવા મિત્રભાવે વર્તે છે અથવા સગાં-સંબંધીને ભાવે વર્તે છે, તેણે કરીને એ ભક્તને ભગવાનની ઝાઝી મર્યાદા રહેતી નથી. પછી જેવી એ ભક્તને ઇચ્છા હોય તેવી રીતે લાડ લડાવે છે. માટે પોતાના જે પ્રેમી ભક્ત તેના મનોરથ પૂરા કરવા એ જ ભગવાનને અવતાર ધર્યાનું પ્રયોજન છે અને તે ભેળું અસંખ્ય જીવનું કલ્યાણ પણ કરે છે ને ધર્મનું સ્થાપન પણ કરે છે.''
(વચનામૃત કારિયાણી પ્રકરણ ૫)

ભક્તોના પ્રકારો

પરમાત્મા પરબ્રહ્મ પૃથ્વી પર પધારે છે ત્યારે
અક્ષરબ્રહ્મ તથા અક્ષરમુક્તોને લઈને પધારે છે.
આ સમયે તેમના યોગમાં
અનેક પ્રકારના ભક્તો આવે છે.
ભગવાનનો પ્રેમ તો તમામ પર સરખો જ છે,
પરંતુ ભક્તની યોગ્યતા પ્રમાણે તે ઝિલાય છે.
આ પ્રકરણમાં ભક્તના પ્રકારોને આધારે
શ્રીમુખથી શ્રીહરિએ કહેલાં ભક્તનાં લક્ષણો, ગુણો,
ભગવાનનો તે સાથે પ્રેમ, ભક્તનો મહિમા
વગેરે વિષયોને માણીએ.

પરબ્રહ્મ અક્ષરધામમાંથી આ લોકમાં ભક્તને સુખ આપવા પધારે છે તે ભક્તોના સાધના અને સ્થિતિના ભેદે અનેક પ્રકાર છે. અહીં શ્રીહરિનાં જ વચનો દ્વારા તે જાણીશું.

પ્રથમ તેના પ્રકારોનું વિહંગાવલોકન કરીએ.

ઉત્તમ ભક્ત અક્ષરબ્રહ્મ, અક્ષરમુક્તો

ઉપરના કોષ્ટક મુજબ ભગવાનના ભક્તના પ્રકારો છે, પરંતુ વસ્તુતઃ વ્યક્તિગત રીતે સ્વભાવભેદને કારણે અનેક ભેદ થાય છે. આ તમામ ભક્તોમાં અતિ ઉત્તમ ભક્ત સ્વયં અક્ષરબ્રહ્મ છે, કારણ કે વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૪૧માં જણાવ્યું છે કે પરબ્રહ્મ જેવા અક્ષરબ્રહ્મમાં છે તેવા પ્રકૃતિપુરુષ આદિ કોઈમાં નથી.

બ્રહ્મસ્વરૂપ યોગીજી મહારાજે પણ વચનામૃત ગ્રંથમાં આશીર્વાદ લખતી વેળાએ જણાવ્યું હતું કે તેમાં મોક્ષનું દ્વાર સંતને જ કહેલા છે, તે અનાદિ સંત મૂળ અક્ષરમૂર્તિ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને મહારાજે કહ્યા છે.

અક્ષરબ્રહ્મસ્વરૂપ સંત પછી અક્ષરમુક્તો ભક્તકોટીમાં શ્રેષ્ઠ ગણાય છે. તે અક્ષરમુક્તોમાં જે લક્ષણો હોય તે તો અક્ષરબ્રહ્મમાં હોય જ, કારણ કે અક્ષરબ્રહ્મ મુક્તોથી શ્રેષ્ઠ છે.

અહીં શ્રીહરિના મુખથી અક્ષરબ્રહ્મસ્વરૂપ સત્પુરુષ કે જેમને વચનામૃત વરતાલ પ્રકરણ ૩માં વડવાનળ તુલ્ય તથા વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૨૨માં રાજાની રાણી તુલ્ય કહ્યા છે. તેનો મહિમા તથા અક્ષરબ્રહ્મના સંગે બ્રહ્મરૂપ થઈ પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમના અતિ પ્રીતિપાત્ર બન્યા હોય તેવા ઉત્તમ ભક્તનો મહિમા જાણીએ.

ઉત્તમ ભક્તનો મહિમા ભગવાનના મુખથી

ભગવાન તુલ્ય

વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૪૪માં શ્રીહરિ કહે છે:

''માટે દેહ ને દેહના સંબંધીને વિષે અહંમમત્વનો ત્યાગ કરીને ને પોતાના આત્માને બ્રહ્મરૂપ માનીને ને સર્વ વાસનાનો ત્યાગ કરીને સ્વ-ધર્મમાં રહ્યો થકો જે ભગવાનને ભજે છે તે સાધુ કહેવાય છે અને જેને એવું સાધુપણું આવ્યું તેને ને પુરુષોત્તમ ભગવાનને કાંઈ છેટું રહેતું નથી. અને બીજું સર્વે થાય પણ એવી સાધુતા આવવી તો ઘણી કઠણ છે અને એવો સાધુ તો હું છું જે, 'મારે વર્ણાશ્રમનું લેશમાત્ર માન નથી.''

ઉત્તમ ભક્તનાં દર્શન એટલે ભગવાનનાં દર્શન

વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૩૭માં શ્રીહરિ કહે છે:

''એવી નિષ્ઠાવાળો જે સંત છે તેના પગની રજને તો અમે પણ માથે ચઢાવીએ છીએ અને તેને દુખવતા થકા મનમાં બીએ છીએ અને તેનાં દર્શનને પણ ઇચ્છીએ છીએ... અને જે એવા યથાર્થ ભગવાનના ભક્ત છે તેનું દર્શન તો ભગવાનનાં દર્શનતુલ્ય છે અને એનાં દર્શને કરીને અનંત પતિત જીવનો ઉદ્ધાર થાય છે એવા એ મોટા છે.''

વળી, વચનામૃત સારંગપુર પ્રકરણ ૧૦માં શ્રીહરિ કહે છે:

''અને જે સાધુ એમ સમજતો હોય જે, 'મારા ચૈતન્યને વિષે ભગવાન સદાય વિરાજમાન છે. તે જેમ દેહમાં જીવ હોય તેમ મારા જીવને વિષે ભગવાન રહ્યા છે, અને મારો જીવ છે તે તો શરીર છે અને ભગવાન તો મારા જીવના શરીરી છે.' અને પોતાના જીવાત્માને સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ અને કારણ એ ત્રણ શરીર થકી પૃથક્ માને અને તેને વિષે અખંડ ભગવાન વિરાજમાન છે એમ જે સમજે, તો તે સંત થકી ભગવાન અથવા ભગવાનનાં ધામ તે અણુમાત્ર છેટે નથી. અને એવી રીતનો જે સંત હોય તે તો જેવો શ્વેતદ્વીપમાં મુક્ત છે તે સરખો છે. અને એવા સંતનું દર્શન થયું ત્યારે એમ જાણવું જે, 'મને સાક્ષાત્કાર ભગવાનનું દર્શન થયું.' ને એવી સમજણવાળો જે સંત તે તો કૃતાર્થ છે.''

ઉત્તમ ભક્તનાં અંગોઅંગમાં પરબ્રહ્મ, તેથી જ તે જગતના આધારરૂપ

વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૩૭માં શ્રીહરિ કહે છે:

"એવી જાતના જ્ઞાન, ભક્તિ, વૈરાગ્યાદિક જે અનંત શુભ ગુણ તેણે યુક્ત જે ભક્ત હોય તેના હૃદયમાં ભગવાન નિવાસ કરે છે. પછી તે ભક્ત જે તે ભગવાનને પ્રતાપે કરીને અનંત પ્રકારનાં ઐશ્વર્યને પામે છે ને અનંત જીવના ઉદ્ધારને કરે છે. અને એવી સામર્થીએ યુક્ત થકો પણ અન્ય જીવનાં માન-અપમાનને સહન કરે છે એ પણ મોટી સામર્થી છે; કાં જે, સમર્થ થકા જરણા કરવી તે કોઈથી થાય નહીં, એવી રીતે જરણા કરે તેને અતિ મોટા જાણવા. અને એ સમર્થ તો કેવો જે, એના નેત્રમાં ભગવાન જોનારા છે તે માટે બ્રહ્માંડમાં જેટલાં જીવપ્રાણી છે તેનાં નેત્રને પ્રકાશ કરવાને સમર્થ થાય છે, અને એના પગમાં ચાલનારા ભગવાન છે તે માટે બ્રહ્માંડમાં સર્વ જીવના પગને વિષે ચાલવાની શક્તિને પોષણ કરવાને એ સમર્થ થાય છે; એમ એ સંતની સર્વે ઇન્દ્રિયોમાં ભગવાન રહ્યા છે, તે માટે એ સંત તો બ્રહ્માંડમાં સર્વે જીવોનાં ઇન્દ્રિયોને પ્રકાશ કરવાને સમર્થ થાય છે. માટે એ સંત તો સર્વ જગતના આધારરૂપ છે."

ભગવાનનો અખંડ અતૂટ સંબંધ

વચનામૃત કારિયાણી પ્રકરણ ૧૧માં શ્રીહરિ કહે છે:

"જેને ભગવાનને વિષે દૃઢ પ્રીતિ છે અને ભગવાનને અખંડ સંબંધે રહિત જે માયિક પંચવિષય તેને તુચ્છ કરી નાખ્યા છે અને શબ્દાદિક પંચવિષયે કરીને ભગવાન સંગાથે દૃઢપણે જોડાણો છે, તે ભક્ત ભગવાનની આજ્ઞાએ કરીને જ્યાં જ્યાં જાય છે ત્યાં ત્યાં ભગવાનની મૂર્તિ પણ એ ભક્ત ભેળી જ જાય છે. ને જેમ એ ભક્તને ભગવાન વિના રહેવાતું નથી તેમ જ ભગવાનને પણ એ ભક્ત વિના રહેવાતું નથી અને એ ભક્તના હૃદામાંથી આંખ્યનું મટકું ભરીએ એટલી વાર છેટે રહેતા નથી. માટે એ ભક્તને પાંચે પ્રકારે ભગવાન સંગાથે અખંડ સંબંધ રહે છે, કેમ જે, જે શબ્દાદિક પંચવિષય વિના જીવમાત્રને રહેવાતું નથી તે શબ્દાદિક પંચવિષયને એણે તુચ્છ કર્યા છે ને પંચે પ્રકારે કરીને ભગવાનને વિષે જોડાણો છે, તે માટે એ ભક્તને ભગવાન

સાથે અખંડ સંબંધ રહે છે.''

વચનામૃત લોયા પ્રકરણ ૧૭માં શ્રીહરિ કહે છે:

''ભગવાનના સુખને સર્વથી અધિક માનીને, જે ભગવાનને વિષે જોડાણો હોય તેને એવો કયો પદાર્થ છે તે ભગવાનનાં ચરણારવિંદથી પાડે? કોઈ ન પાડે. જેમ પારસમણિ હોય તે કોઈક લોઢાને અડીને તેનું સોનું થયું, તે સોનું પાછું પારસમણિનું કર્યું પણ લોઢું થાય નહીં; તેમ એવું જેણે ભગવાનનું માહાત્મ્ય જાણ્યું છે તે ભગવાનનો પાડ્યો પણ તે ભગવાનનાં ચરણારવિંદથી પડે નહીં, તો શું બીજે પદાર્થે કરીને એ પડે? ન પડે.''

વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૯માં શ્રીહરિ કહે છે:

''ભગવાનની મૂર્તિનું બળ અતિશય રાખવું જે, 'સર્વોપરી ને સદા દિવ્ય સાકારમૂર્તિ અને સર્વ અવતારનું અવતારી એવું જે ભગવાનનું સ્વરૂપ છે તે જ મને પ્રાપ્ત થયું છે.' અને જે એમ જાણતો હોય ને તેથી જો કદાચિત્ સત્સંગથી બાહેર નીસરી જવાણું તોય પણ તેને ભગવાનની મૂર્તિમાંથી હેત ટળતું નથી.''

ભગવાન જેની સેવા ઇચ્છે

વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૨૮માં શ્રીહરિ કહે છે:

''જો ભગવાનનો ખરેખરો ભક્ત હોય તો હું તો તે ભગવાનના ભક્તનો પણ ભક્ત છું અને હું ભગવાનના ભક્તની ભક્તિ કરું છું,' એ જ મારે વિષે મોટો ગુણ છે. ...માટે અમારે તો ભગવાનનો રાજીપો થયા સારુ જન્મોજન્મ ભગવાનના ભક્તની જ સેવા કરવી છે અને જેમ અમારો નિશ્ચય છે તેમ જ તમારે પણ નિશ્ચય કરવો.''

અહીં જે વચનામૃતોનો ઉલ્લેખ કર્યો, તેમાં ભક્ત અથવા સાધુ તરીકે શ્રીહરિએ જેને કહ્યા છે, તે અક્ષરબ્રહ્મ છે. અથવા તેના સંગે અક્ષરરૂપ થયેલા મુક્ત છે.

હવે બીજો પ્રકાર સાધન અવસ્થાવાળા ભક્તોનો જોઈએ:

સાધન અવસ્થાના ભક્તો, જીવ-ઈશ્વરો

વચનામૃતમાં શ્રીહરિએ પરમ પ્રીતિપાત્ર ભક્તનો મહિમા તથા ભક્તોનાં

લક્ષણો અનેક વાર કહ્યાં છે, જેને આપણે ચાર વિભાગમાં વહેંચી શકીએ:

૧. સમજણવાળો.

૨. સમર્પિત.

૩. સંયમી.

૪. સહૃદયી.

આ ચારેય ભક્તોમાં પરસ્પર કોઈ ભેદ નથી. તમામ શ્રીહરિના પ્રીતિ-પાત્ર છે. ફક્ત સાધનાના ભેદથી શ્રીહરિએ આ લક્ષણો કહ્યાં હોય તેમ જણાય છે. અહીં ક્રમશઃ વચનામૃતના સંદર્ભોથી જાણીએ.

૧. સમજણવાળો જ્ઞાની ભક્ત

આત્મારૂપે-બ્રહ્મરૂપે ભક્તિ કરનાર જ્ઞાની સર્વથી શ્રેષ્ઠ

વચનામૃત પંચાળા પ્રકરણ ૩માં શ્રીહરિ જણાવે છે:

''જે જ્ઞાની છે તે ક્ષેત્ર ને ક્ષેત્રજ્ઞના રૂપને જાણીને પોતે ક્ષેત્રજ્ઞરૂપે થઈને ભગવાનમાં પ્રીતિ કરે છે. તે ક્ષેત્ર તે શું? તો સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ અને કારણ એ ત્રણ દેહ તથા જાગ્રત, સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિ એ ત્રણ અવસ્થા એ સર્વે ક્ષેત્ર છે. તે ક્ષેત્રને પોતાના આત્માથી પૃથક્ જાણે છે જે, 'એ મારે વિષે કોઈ દિવસ હોય નહીં. હું તો એનો જાણનારો છું ને અતિ શુદ્ધ છું, અરૂપ છું, અલિંગ છું, ચેતન છું; અને એ ક્ષેત્ર તો અતિ મલિન છે, જડ છે, નાશવંત છે.' એમ દઢપણે સમજીને ને એ સર્વથી વૈરાગ્યને પામીને સ્વધર્મે સહિત જે ભગવાનને વિષે ભક્તિ કરવી તેને એકાંતિકી ભક્તિ કહીએ અને એને જ્ઞાની કહીએ. અને એ જે જ્ઞાની તે સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે.''

અક્ષરધામમાં રહેલા અને પૃથ્વી પર વિચરનાર ભગવાનના સ્વરૂપને એક સમજનાર એકાંતિક ભક્ત

ભગવાન અતિ કરુણાએ કરીને જીવોના કલ્યાણને અર્થે મનુષ્યરૂપ ધારણ કરે છે અને કાર્ય પૂરું થયે, તેને ત્યજે છે. જ્યારે દેહ ત્યજે છે, ત્યારે અજ્ઞાની લોકો એમ માને છે કે ભગવાન હવે ગયા. પરંતુ એકાંતિક ભક્તની સમજણ જુદી છે. તેઓ ભગવાનને સદા પ્રગટ સમજે છે.

વચનામૃત પંચાળા પ્રકરણ ૭માં શ્રીહરિ કહે છે:

"મર્મના જાણનારા છે તે ભગવાનનું સ્વરૂપ અક્ષરધામને વિષે જેવું રહ્યું છે તેવું જ પૃથ્વીને વિષે જે ભગવાનનું મનુષ્ય-સ્વરૂપ રહ્યું છે તેને સમજે છે, પણ તે સ્વરૂપને વિષે ને આ સ્વરૂપને વિષે લેશમાત્ર ફેર સમજતા નથી. અને આવી રીતે જેણે ભગવાનને જાણ્યા તેણે તત્ત્વે કરીને ભગવાનને જાણ્યા કહેવાય. અને તેને માયાની નિવૃત્તિ થઈ કહેવાય. અને એમ જે જાણે તેને જ્ઞાની ભક્ત કહીએ ને તેને એકાંતિક ભક્ત કહીએ. અને આવી રીતે જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપની દૃઢ ઉપાસના હોય ને તેને ભગવાનના સ્વરૂપમાં કોઈ દિવસ માયિકપણાનો સંશય ન થતો હોય ને તેને કદાચિત્ કોઈ કુસંગને યોગે કરીને અથવા પ્રારબ્ધકર્મને યોગે કરીને કાંઈ અવળું વર્તાઈ જાય તોપણ તેનું કલ્યાણ થાય."

ભગવાનની સાકારપણાની સમજણ ધરાવનાર

વળી, આવા ભક્તની સમજણમાં ભગવાન સદા સાકાર અને દિવ્ય ગુણોથી યુક્ત રહ્યા છે. શ્રીહરિ વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૬૬માં કહે છે:

"માટે કોઈ ગમે તેવાં શાસ્ત્ર વંચાતાં હોય અને તેમાં ભગવાનનું નિર્ગુણપણે કરીને પ્રતિપાદન આવે તે ઠેકાણે એમ જાણવું જે, એ ભગવાનની મૂર્તિનો મહિમા કહ્યો છે, પણ ભગવાન તો સદા મૂર્તિમાન જ છે. એવી રીતે જે સમજે તેને એકાંતિક ભક્ત કહીએ."

પૂર્ણકામ

વળી, આ એકાંતિક ભક્તની સમજણમાં પ્રાપ્તિ અને પૂર્ણકામપણું છલકાય છે. શ્રીહરિ વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૬૩માં કહે છે:

"જેને પરિપક્વ નિશ્ચય હોય તેને તો મનમાં એમ રહે જે, 'મારે સર્વે પ્રાપ્તિ થઈ રહી છે અને જ્યાં પ્રત્યક્ષ ભગવાન રહ્યા છે ત્યાં જ પરમધામ છે અને આ સંત સર્વે તે નારદ-સનકાદિક જેવા છે અને સત્સંગી સર્વે તે તો જેવા ઉદ્ધવ, અક્રૂર, વિદુર, સુદામા અને વૃંદાવનના ગોપ તેવા છે અને જે બાઈઓ હરિભક્ત છે તે તો જેવી ગોપીઓ તથા દ્રૌપદી, કુંતાજી, સીતા, રુક્મિણી, લક્ષ્મી, પાર્વતી એવી છે અને હવે મારે કાંઈ કરવું રહ્યું નથી અને ગોલોક,

વૈકુંઠ, બ્રહ્મપુર તેને હું પામી રહ્યો છું;' એવી રીતના ઘાટ થાય અને પોતાના હૃદયમાં અતિ આનંદ વર્તે. એવી રીતે જેના અંતરમાં વર્તતું હોય તેને પરિપક્વ નિશ્ચય જાણવો."

ભગવાન વિના બીજું સુખદાયક ન જાણનાર

"પ્રભુ વિના બીજાને સુખદાયક ન જાણે ને પ્રભુની જેમ મરજી હોય તે પ્રમાણે જ વર્તે, એવો જે હોય તે પ્રભુનો શરણાગત જીવ કહેવાય અને તે જ ભગવાનનો અનન્ય ભક્ત કહેવાય." (વચનામૃત વરતાલ પ્રકરણ ૫)

"ભગવાનનો ને ભગવાનના ભક્તનો જે મહિમા સમજે તેને જ પૂરો સત્સંગી જાણવો." (વચનામૃત કારિયાણી પ્રકરણ ૯)

ભગવાન અને ભક્તોનો મહિમા સમજનાર સાચો ભક્ત

"માટે દિવ્ય ચરિત્ર હોય તેમાં તો પાપી હોય તેને પણ દિવ્યપણું જણાય પણ જ્યારે ભગવાન પ્રાકૃત ચરિત્ર કરે ને તેને વિષે પણ જેને દિવ્યપણું જણાય ત્યારે તે પરમેશ્વરનો ભક્ત સાચો." (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૧૦)

૨. સમર્પિત

સાધન અવસ્થાના ભક્તોમાં બીજો ભેદ સમર્પિત ભક્તનો આવે છે કે જે ભગવાન અને સંતને અર્થે સર્વસ્વ અર્પવા સદા તત્પર રહેતા હોય છે.

સર્વસ્વ અર્પવા તત્પર

વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૬૧માં શ્રીહરિ કહે છે:

"ગૃહસ્થ હોય તે તો પોતાનું જે સર્વસ્વ તે ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તને અર્થે કરી રાખે અને સત્સંગને અર્થે માથું દેવું હોય તો દે. અને જે ઘડીએ પોતાના ઇષ્ટદેવ આજ્ઞા કરે જે, 'તું પરમહંસ થા,' તો તે તત્કાળ પરમહંસ થાય. એવાં જેનાં લક્ષણ હોય, તે હરિભક્તની સભાને આગળ બેસે અથવા વાંસે બેસે પણ તેને જ સર્વે હરિભક્તમાં મોટેરો જાણવો. અને જે ત્યાગી હોય તે જ્યારે દેશ-પરદેશમાં જાય ને ત્યાં કનક-કામિનીનો યોગ થાય તોય પણ તેમાં ફેર પડે નહીં અને પોતાના જે જે નિયમ હોય તે સર્વે દૃઢ

કરીને રાખે, તે સર્વે ત્યાગીમાં મોટેરો કહેવાય.''

ભગવાનના દાસ

વળી, તેઓ ભગવાનના સદા દાસ થઈને વર્તતા હોય છે.

વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૧૪માં શ્રીહરિ કહે છે:

''ભગવાનના દાસ હોય તેનાં તો એ લક્ષણ છે જે, 'દેહને મિથ્યા જાણે ને પોતાના આત્માને સત્ય જાણે, અને પોતાના જે સ્વામી તેને ભોગવ્યાનાં જે પદાર્થ તેને પોતે ભોગવવાને અર્થે ઈચ્છે જ નહીં, અને પોતાના સ્વામીનું ગમતું મૂકીને બીજું આચરણ કરે જ નહીં; એવો હોય તે હરિનો દાસ કહેવાય.' અને જે હરિનો દાસ હોય ને દેહરૂપે વર્તે તે તો પ્રાકૃત ભક્ત કહેવાય.''

દેહપર્યંત મનનું મૂકનાર

આ સમર્પિત ભક્તો ભગવાન અને સંતના ગમતામાં પોતાનું ગમતું માનીને સત્સંગ પરાયણ વર્તતા હોય છે.

શ્રીહરિ વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૭૬માં કહે છે:

''અને જેને પંચ વર્તમાનમાં કોઈ વાતે ખોટ્ય ન હોય અને ગમે તેવા વચનના ભીડામાં લઈએ અને એનું ગમતું મુકાવીને અમારા ગમતામાં રાખીએ તોપણ કોઈ રીતે દેહ પર્યંત મૂંઝાય નહીં, એવો હોય તે પાકો સત્સંગી છે. અને એવા હરિભક્ત ઉપર અમારે વગર કર્યું સહેજે જ હેત થાય છે.''

૩. સંયમી

આવા ભક્તોને ઈન્દ્રિય-સંયમ પણ સાહજિક વરેલો છે.

શ્રીહરિ વચનામૃત ગઢડા અંત્ય પ્રકરણ ૨૧માં કહે છે:

''જેમ સોનાનો દોરો કર્યો હોય તે છયે ઋતુમાં સરખો રહે પણ ઉનાળાને તાપે કરીને ઢીલો થાય નહીં, તેમ જેનો દૃઢ સત્સંગ હોય તેને ગમે તેવાં દુ:ખ આવી પડે તથા ગમે તેટલું સત્સંગમાં અપમાન થાય પણ તેનું કોઈ રીતે સત્સંગમાંથી મન પાછું હઠે નહીં. એવા જે દૃઢ સત્સંગી વૈષ્ણવ છે, તે જ અમારે તો સગાંવહાલાં છે ને તે જ અમારી નાત છે ને આ દેહે કરીને પણ

એવા વૈષ્ણવ ભેળું જ રહેવું છે.''

નિષ્કામી

શ્રીહરિ જે હેતુથી પૃથ્વી પર પ્રગટ થયા તે નિષ્કામ ધર્મ આ ભક્તોમાં દૃઢ હોય છે. શ્રીહરિના ઉપદેશોમાં નિષ્કામધર્મ લક્ષી વચનોને તેણે આત્મસાત્ કરેલાં હોય છે.

શ્રીહરિ વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૩૩માં કહે છે:

''એક નિષ્કામી વર્તમાન દૃઢ હોય તો તેને આ લોકમાં તથા પરલોકમાં કોઈ ઠેકાણે ભગવાનથી છેટું રહે નહીં અને અમારે પણ તે ઉપરથી કોઈ દિવસ હેત ઓછું થાય નહીં. અને અમે અહીંયાં ટક્યા છીએ તે પણ અહીંયાંના હરિભક્તને અતિ નિષ્કામી વર્તમાનનો દૃઢાવ દેખીને ટક્યા છીએ. અને જેને નિષ્કામી વર્તમાન દૃઢ હોય તો તે થકી અમે હજાર ગાઉ છેટે જઈએ તોપણ તેની પાસે જ છીએ; અને જેને તે નિષ્કામી વર્તમાનમાં કાચ્યપ છે ને તે જો અમારી પાસે રહે છે તોય પણ તે લાખ ગાઉ છેટે છે. અને અમને નિષ્કામી ભક્ત હોય તેના જ હાથની કરી સેવા ગમે છે.''

૪. સહૃદયી

આ ભક્તોને ભગવાનના અનન્ય નિષ્ઠાવાળા ભક્તો સાથે સુહૃદભાવ અને એકતા જેવા ગુણો વરેલા હોય છે. એટલે જ તેઓ અન્ય ભક્ત સાથે આંટી રાખતા નથી. ભક્તનો પક્ષ રાખે છે.

ભક્ત સાથે આંટીરહિત

શ્રીહરિ વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૬૦માં કહે છે:

''અને ભગવાનના ભક્ત સાથે કોઈ રીતનો વિક્ષેપ થાય તો જળમાં લીટાની પેઠે ફેર એક થઈ જાય પણ આંટી રાખે નહીં, તે જ ભગવાનનો યથાર્થ ભક્ત કહેવાય.''

વળી, કારિયાણી પ્રકરણ ૯માં કહે છે :

''ભગવાનનો ને ભગવાનના ભક્તનો જે મહિમા સમજે તેને જ પૂરો સત્સંગી જાણવો.''

નિયમ, નિશ્ચય અને પક્ષમાં પૂર્ણ

"જેમાં ત્રણ વાનાં હોય તે પાકો સત્સંગી કહેવાય. તે ત્રણ વાનાં તે કયાં ? તો એક તો પોતાને ઈષ્ટદેવે જે નિયમ ધરાવ્યા હોય તે પોતાના શિર સાટે દૃઢ કરીને પાળે પણ એ ધર્મનો કોઈ દિવસ ત્યાગ ન કરે. અને બીજો ભગવાનના સ્વરૂપનો જે નિશ્ચય તે અતિશય દૃઢપણે હોય પણ તેમાં કોઈ સંશય નાંખે તો સંશય પડે નહીં ને પોતાનું મન સંશય નાંખે તોય પણ સંશય પડે નહીં; એવો ભગવાનનો અડગ નિશ્ચય હોય. અને ત્રીજો પોતાના ઈષ્ટદેવને ભજતા હોય એવા જે સત્સંગી વૈષ્ણવ તેનો પક્ષ રાખવો... એ ત્રણ વાનાં જેમાં પરિપૂર્ણ હોય તે પાકો સત્સંગી કહેવાય. (વચનામૃત ગઢડા અંત્ય પ્રકરણ ૨૧)

૫. અન્ય પ્રકારના ભક્તો

સાધન અવસ્થાવાળા ભક્તોમાં પાંચમા ભેદમાં અન્ય ગુણોના ધારક ભક્તનો સમાવેશ થાય છે. શ્રદ્ધા, દીન-આધીનપણું, નિર્માનીપણું વગેરે અનંત ગુણો તેના હૃદયમાં નિવાસ કરીને રહેતા હોય છે. શ્રીહરિ આવા ભક્તોને પણ વચનામૃતોમાં બિરદાવે છે. જેમ કે –

પરમ શ્રદ્ધાવાન

"ભગવાનના સ્વરૂપને હૈયામાં ધારતો રહે. તે ધારતાં ધારતાં દસ વર્ષ થાય અથવા વીસ વર્ષ થાય અથવા પચીસ વર્ષ થાય અથવા સો વર્ષ થાય તોપણ કાયર થઈને ભગવાનના સ્વરૂપને ધારવું તે મૂકી દે નહીં; કેમ જે, શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને ગીતામાં કહ્યું છે જે, 'અનેકજન્મસંસિદ્ધ-સ્તતો યાતિ પરાં ગતિમ્ ।' તે માટે એમ ને એમ ભગવાનને ધારતો રહે. એવું જેને વર્તતું હોય તેને એકાંતિક ભક્ત કહીએ." (વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૧૫)

દીન-આધીન

"જ્યારે ઘરમાં એક મણ અન્ન મળતું હોય ને ત્યારે જેવી સંતની ઉપર પ્રીતિ હોય ને જેવું દીનપણું હોય, અને પછી તેને એક ગામનું રાજ્ય આવે અથવા પાંચ ગામનું રાજ્ય આવે અથવા પચાસ ગામનું રાજ્ય આવે અથવા

સો ગામનું રાજ્ય આવે અથવા સર્વે પૃથ્વીનું રાજ્ય આવે તોપણ સંતની આગળ જેવો કંગાલ હતો ને દીન આધીન રહેતો તેવો ને તેવો જ પ્રીતિએ યુક્ત થકો દીન આધીન રહે; તેમ જ ઇંદ્રલોક તથા બ્રહ્મલોકનું રાજ્ય પામે તોપણ સંતની આગળ તેવો ને તેવો જ દીન આધીન રહે. અને ત્યાગી હોય ને તે જેવો પ્રથમ ગરીબ હોય અને જેમ સૌ સંતની ટેલ-ચાકરી કરતો હોય, તેવી ને તેવી જ પોતામાં ભગવાનના જેવાં ઐશ્વર્ય આવે તોપણ કરતો રહે પણ સાધુ સાથે પિતરાઈદાવો બાંધે નહીં ને બરોબરિયાપણું કરે નહીં. એવાં જેનાં લક્ષણ હોય તેની ઉપર ભગવાન અતિ પ્રસન્ન થાય છે.'' (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્ર. ૨૫)

આવાં લક્ષણોવાળા ભક્ત ઉપર ભગવાનની સદાય કૃપા વરસતી જ રહે છે. શ્રીહરિ આ વાત જણાવે છે.

પરમેશ્વરની કૃપાના પાત્ર હરિભક્ત

''પરમેશ્વરની કૃપા પણ જે એવે લક્ષણે યુક્ત હોય તે ઉપર જ થાય છે. અને જ્યારે પરમેશ્વરની કૃપા થાય ત્યારે એ ભગવાનનો એકાંતિક ભક્ત થાય છે. અને શ્રુતિએ કહ્યું છે જે, ''નિરંજનઃ પરમં સામ્યમુપૈતિ।'' એ શ્રુતિનો એ અર્થ છે જે, અંજન જે માયા તે થકી જે રહિત થયો તે ભગવાનના તુલ્યપણાને પામે છે; કહેતાં જેમ ભગવાન શુભ-અશુભ કર્મે કરીને બંધાતા નથી, તેમ તે મુક્ત પણ શુભ-અશુભ કર્મે કરીને બંધાય નહીં. અને જેમ લક્ષ્મીજી છે તે હેતે કરીને ક્યારેક તો ભગવાનના સ્વરૂપમાં લીન થઈ જાય છે ને ક્યારેક તો નોખાં રહ્યાં થકાં ભગવાનની સેવામાં રહે છે, તેમ તે ભક્ત પણ અતિશય હેતે કરીને ભગવાનને વિષે ક્યારેક તો લીન થઈ જાય છે અને ક્યારેક તો મૂર્તિમાન થકો ભગવાનની સેવામાં રહે છે. અને જેમ ભગવાન સ્વતંત્ર છે તેમ એ ભગવાનનો ભક્ત પણ સ્વતંત્ર થાય છે. આવી રીતની જે સામર્થી તે તો ભગવાનની કૃપા થકી આવે છે.'' (વચનામૃત સારંગપુર પ્રકરણ ૧૧)

''માટે જે નિર્વાસનિક ભગવાનના ભક્ત હોય તે જ અમને વહાલા છે. એ અમારા અંતરનું રહસ્ય છે તે કહ્યું. .'' (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૫૦)

આવા ભક્ત થવાય ક્યારે ?

''આ જીવને જ્યારે ભરતખંડને વિષે મનુષ્ય દેહ આવે છે, ત્યારે

ભગવાનના અવતાર કાં ભગવાનના સાધુ એ જરૂર પૃથ્વી ઉપર વિચરતા હોય; તેની જો એ જીવને ઓળખાણ થાય તો એ જીવ ભગવાનનો ભક્ત થાય છે. (વચનામૃત વરતાલ પ્રકરણ ૧૯)

આવાં લક્ષણયુક્ત ભક્તને ફળ

માયાના દુઃખથી સર્વથા રહિત

'જેને ભગવાનનો એવો પરિપક્વ નિશ્ચય છે તેને કોઈ રીતે માયા દુઃખ દેવાને અર્થે સમર્થ થતી જ નથી.'' (વચનામૃત લોયા પ્રકરણ ૧૦)

કૃતાર્થ

''હરિભક્ત હોય તેનો દાસાનુદાસ થઈને તેની આજ્ઞામાં રહે, તો તે કાંઈ ન સમજતો હોય તોપણ એ છતી દેહે જ ભગવાનનો પાર્ષદ થઈ રહ્યો છે ને કૃતાર્થ થઈ રહ્યો છે. અને આ સંસારને વિષે ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તનો તો મહિમા અતિશય મોટો છે, તે ગમે તેવો પામર ને પતિત જીવ હોય પણ ભગવાન કે ભગવાનના ભક્તને આશ્રિત થાય તો તે જીવ કૃતાર્થ થઈ જાય છે; એવો ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તનો મહિમા છે.'' (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૬૨)

સદાય સુખી

''જે ભગવાનના ભક્તને એક તો દૃઢ વૈરાગ્ય હોય અને બીજો અતિશય દૃઢ સ્વધર્મ હોય અને જેણે એ બે સાધને કરીને સર્વે ઇન્દ્રિયોને જીતીને પોતાને વશ કર્યા હોય અને જેને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તને વિષે અતિશય પ્રીતિ હોય અને જેને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તને વિષે અતિશય મિત્રભાવ વર્તતો હોય અને જે કોઈ દિવસ ભગવાન કે ભગવાનના ભક્ત થકી ઉદાસ થાય નહીં અને જે ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તને સંગે જ રાજી રહે પણ કોઈ વિમુખ જીવની સોબત ગમે નહીં, એવાં જે હરિભક્તનાં લક્ષણ હોય તે આ લોકને વિષે તથા પરલોકને વિષે સદાય સુખિયો રહે છે.'' (વચનામૃત ગઢડા અંત્ય પ્રકરણ ૮)

આવા ભક્તને ભગવાનનું સુખ પાત્રતા પ્રમાણે આવે છે. પરબ્રહ્મ તો સુખમાત્રના રાશિ છે.

रसो वै सः, आनन्दमयं ब्रह्म આ મંત્રો પ્રમાણે ભગવાનનું કેવું સુખ ભક્ત ભોગવે છે તેનું વર્ણન શ્રીમુખે માણીએ...

ભગવાનનું સુખ

શ્રીહરિ વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૧માં કહે છે:

"પંચવિષય છે તે તો ભગવાનના કર્યા થયા છે, માટે ભગવાનમાં તો એથી અતિ ઝાઝું સુખ છે. શા માટે જે, શબ્દ હોય તેમાં એકલું શબ્દસંબંધી જ સુખ હોય, પણ બીજા જે ચાર વિષય રહ્યા તેનું સુખ શબ્દમાં ન હોય. એવી જ રીતે સ્પર્શમાં સ્પર્શનું જ સુખ હોય પણ બીજું ન હોય; તેમ જ રૂપમાં રૂપ સંબંધી જ સુખ હોય; તેમ જ રસ ને ગંધ તેમાં પણ પોતપોતા સંબંધી જ સુખ હોય; પણ એક વિષયમાં પંચવિષયનું સુખ ભેળું ન આવે. અને ભગવાનનું જે સ્વરૂપ છે તેમાં તો સર્વે સુખ ભેળાં રહ્યાં છે. તે એક દર્શન કરે તોપણ તે ભક્ત પૂર્ણકામ થઈ જાય."

શ્રીહરિ વચનામૃત સારંગપુર પ્રકરણ ૧માં પણ કહે છે:

"અને ભગવાનનો મહિમા એમ વિચારે જે, 'હું આત્મા છું અને જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન મળ્યા છે તે પરમાત્મા છે. અને ગોલોક, વૈકુંઠ, શ્વેતદ્વીપ તથા બ્રહ્મપુર તથા અનંત કોટિ બ્રહ્માંડના પતિ જે બ્રહ્માદિક દેવ, એ સર્વના સ્વામી જે શ્રી-પુરુષોત્તમ ભગવાન તે મને પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે અને તે મારા આત્માને વિષે પણ અખંડ વિરાજમાન છે. અને તે ભગવાનનું જે એક નિમેષમાત્રનું દર્શન તે ઉપર અનંત કોટિ બ્રહ્માંડનાં જે વિષયસુખ છે તે સર્વેને વારીફેરીને નાંખી દેઈએ અને ભગવાનના એક રોમમાં જેટલું સુખ રહ્યું છે તેટલું સુખ જો અનંત કોટિ બ્રહ્માંડનાં વિષયસુખ ભેળાં કરીએ તોપણ તેના કોટિમા ભાગની બરોબર પણ થાય નહીં. અને જે ભગવાનનું અક્ષરધામ છે તેની આગળ બીજા જે દેવતાના લોક છે, તેને મોક્ષધર્મને વિષે નરકતુલ્ય કહ્યા છે. એવા જે ભગવાન તે મને પ્રકટ મળ્યા છે. તેને મૂકીને નરકના કુંડ જેવાં જે વિષયનાં સુખ તેને હું શું ઇચ્છું? અને વિષયસુખ તો કેવળ દુઃખરૂપ જ છે."

ઉત્તમ, મધ્યમ અને કનિષ્ઠ ત્રણ પ્રકારના ભક્તો

તમામ સત્સંગી આશ્રિતો આવાં ઉત્તમ લક્ષણોવાળા જ હોય છે કે કેમ? તે આશંકાના ઉત્તરમાં શ્રીહરિ ઉત્તમ, મધ્યમ અને કનિષ્ઠ – ત્રણ પ્રકારના ભક્તોના ત્રણ ભેદ વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૭૨માં નિરૂપે છે. જેમ કે –

"પછી વળી કાકાભાઈએ પૂછ્યું જે, 'ઉત્તમ, મધ્યમ અને કનિષ્ઠ એ ત્રણ પ્રકારના જે ભગવાનના ભક્ત તેનાં શાં લક્ષણ છે?' પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'જે ભક્ત પોતાને દેહ થકી જુદો જે આત્મા તે રૂપ માને અને દેહના ગુણ જે જડ, દુ:ખ, મિથ્યા, અપવિત્રપણું ઈત્યાદિક છે તે આત્માને વિષે માને નહીં અને અછેદ્ય, અભેદ્ય, અવિનાશી ઈત્યાદિક જે આત્માના ગુણ તે દેહને વિષે માને નહીં; અને પોતાના શરીરને વિષે રહ્યો જે જીવાત્મા તેને દેખે અને તે આત્માને વિષે રહ્યા જે પરમાત્મા તેને પણ દેખે અને બીજાના દેહમાં જે આત્મા રહ્યો છે તેને પણ દેખે; અને એવો સમર્થ થયો છે તોપણ એ આત્મદર્શન થકી ભગવાન અને ભગવાનના સંત તેને અધિક જાણે છે, પણ પોતાને આત્મદર્શન થયું છે તેનું અભિમાન લેશમાત્ર ન હોય; એવાં જેનાં લક્ષણ છે તે ઉત્તમ ભક્ત કહેવાય. હવે જેને ભગવાનનો નિશ્ચય હોય અને આત્મનિષ્ઠા પણ હોય, તોપણ ભગવાનના ભક્ત ઉપર ઈર્ષ્યા આવે અને જો ભગવાન એનું અપમાન કરે તો ભગવાન ઉપર પણ ઈર્ષ્યા આવે જે, 'મોટા થઈને વગર વાંકે આમ શીદ કરતા હશે?' એવાં લક્ષણ હોય તે મધ્યમ ભક્ત જાણવો. અને ભગવાનનો નિશ્ચય તો હોય પણ આત્મનિષ્ઠા ન હોય અને ભગવાનને વિષે પ્રીતિ હોય અને જગતના વ્યવહારને વિષે પણ પ્રીતિ હોય અને સાંસારિક વ્યવહારને વિષે હર્ષ-શોકને પામતો હોય, તેને કનિષ્ઠ ભક્ત જાણવો."

ભક્તો પ્રતિ ભગવાનની પરમ

આત્મીયતા અને કરુણા

ગરીબ-તવંગર, સકામ-નિષ્કામ, સ્ત્રી-પુરુષ –
કોઈ પણ ભક્ત હોય,
તમામ પર પરમાત્માની અપાર કૃપા
વરસતી જ રહે છે.
આ સિદ્ધાંત શાસ્ત્રોમાં વર્ણવાયો છે અને
'न मे भक्तः प्रणश्यति', 'योगक्षेमं वहाम्यहम्।'
– જેવાં વચનો દ્વારા જણાય છે.
વળી, તે સિદ્ધાંતને મૂર્તિમાન કરવા માટે
પરમાત્મા સ્વયં અથવા જીવ-ઈશ્વરોમાં
અનુપ્રવેશ કરીને અવતરે છે.
સદ્ભાગ્યે સ્વયં અવતારી પરબ્રહ્મ
ભગવાન સ્વામિનારાયણ રૂપે આ પૃથ્વી પર પધારી
તેમણે કેવી કરુણા દર્શાવી
તે તેમના જ શબ્દોમાં માણીએ.

આત્મીયતા

"અમે તો જે મન, કર્મ, વચને પરમેશ્વરના ભક્ત છે તેને અર્થે અમારો દેહ પણ શ્રીકૃષ્ણાર્પણ કરી રાખ્યો છે. માટે અમારે તો સર્વ પ્રકારે જે કોઈ ભગવાનના ભક્ત છે તે સંગાથે સંબંધ છે; અને ભગવાનના ભક્ત વિના તો અમારે ચૌદ લોકની સંપત્તિ તે ત્રખલા જેવી છે." (વચનામૃત કારિયાણી પ્રકરણ ૬)

"અમે જે કોઈને હેત કરીને બોલાવીએ છીએ તે તો તેના જીવના રૂડા સારુ બોલાવીએ છીએ અથવા કોઈને હેતે કરીને સામું જોઈએ છીએ અથવા કોઈ સારાં ભોજન કરાવે છે તેને જમીએ છીએ અથવા કોઈ ઢોલીઓ બિછાવી દે છે તે ઉપર બેસીએ છીએ અથવા કોઈ વસ્ત્ર-આભૂષણ તથા પુષ્પના હાર ઈત્યાદિક જે જે પદાર્થ લાવે છે તેને અંગીકાર કરીએ છીએ તે તો તેના જીવના રૂડા વાસ્તે કરીએ છીએ પણ અમારા સુખને વાસ્તે કરતા નથી; અને જો અમારા સુખને વાસ્તે કરતા હોઈએ તો અમને શ્રીરામાનંદ સ્વામીના સમ છે." (વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૧૮)

"જ્યારે અમને રામાનંદ સ્વામીનું દર્શન નહોતું થયું ત્યારે મુક્તાનંદ સ્વામી સંગાથે અમે એમ ઠરાવ કરી રાખ્યો હતો જે, 'મને રામાનંદ સ્વામીનું દર્શન કરાવો, તો આપણે બે જણ વનમાં જઈને ભગવાનનું અખંડ ધ્યાન કર્યા કરીશું અને કોઈ દિવસ વસતિમાં તો આવીશું જ નહીં.' એમ મનનો ઠરાવ હતો. તે હમણાં પણ મન એવું ને એવું જ વર્તે છે. અને ભગવાન ને ભગવાનના જે ભક્ત તેમાં તો એવું દૃઢ હેત છે તેને કાળ, કર્મ ને માયા તેમાંથી કોઈ એ ટાળવાને સમર્થ નથી અને પોતાનું મન ટાળ્યાનું કરે તોય પણ હૃદયમાંથી ટળે જ નહીં; એવી ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત સંગાથે અતિશય પ્રીતિ છે. અને અમે કેટલીક વાર સત્સંગમાંથી જવાને અર્થે ઉદાસ થયા છીએ પણ ભગવાનના ભક્તનો સમૂહ જોઈને ટક્યા છીએ, તે કોઈ રીતે મૂકીને જવાતું નથી. અને જેને હું ભગવાનનો ભક્ત ન જાણું તે ઠેકાણે તો મને રાખ્યાના કોટિ ઉપાય કરે તોય ન જ રહેવાય અને ગમે તેવી અમારી શુશ્રૂષા કરે તોય અભક્ત સંગાથે અમારે બને જ નહીં. એવી રીતે ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત સંગાથે અમે અમારા મનને અતિશય પ્રીતિએ કરીને જોડી રાખ્યું છે અને તે ભગવાન વિના બીજું કોઈ પદાર્થ વહાલું રાખ્યું નથી." (વચનામૃત ગઢડા અંત્ય પ્રકરણ ૧૩)

કરુણા

"અમને એમ જણાય છે જે, 'જડભરત, શુકદેવ, દત્તાત્રેય, ઋષભદેવ ભગવાન એના સરખો અમારા જીવનો ઢાળો છે.' માટે અમને પણ વન, પર્વત ને જંગલ એમાં જ રહેવું ગમે છે, પણ મોટાં મોટાં શહેર પાટણ હોય એમાં રહેવું ગમતું નથી, એવો અમારો સહજ સ્વભાવ છે; તોપણ ભગવાન તથા ભગવાનના ભક્તને અર્થે લાખો માણસના ભીડામાં રહીએ છીએ તોપણ અમારે જેવું વનમાં રહીએ ને નિર્બંધ રહેવાય તેવું જ રહેવાય છે. અને અમે પોતાને સ્વાર્થે કરીને લાખો માણસમાં નથી રહેતા, અમે તો ભગવાન તથા ભગવાનના ભક્તને અર્થે માણસના ભીડામાં રહીએ છીએ. અને ભગવાનના ભક્તને અર્થે ગમે તેટલી પ્રવૃત્તિ કરવી પડે તોપણ એને અમે નિવૃત્તિ જાણીએ છીએ." (વચનામૃત ગઢડા અંત્ય પ્રકરણ ૨૧)

"કાંઈક સારું-નરસું જે કહીએ છીએ તે તો ભગવાનના ભક્તને સારું લગાડવાને અર્થે કહીએ છીએ જે, આ સારું ભોજન છે, આ સારું વસ્ત્ર છે, આ સારું ઘરેણું છે, આ સારું ઘર છે, આ સારું ઘોડું છે, આ સારાં પુષ્પ છે, તે ભક્તને સારું લાગે તે સારુ કહીએ છીએ. અને અમારી સર્વે ક્રિયા છે તે ભગવાનના ભક્તને અર્થે છે પણ પોતાના સુખને અર્થે એકેય ક્રિયા નથી..." (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૫૫)

આત્મીયતાને કારણે તમને અમારો વિશ્વાસ અને અમને તમારો વિશ્વાસ

"તમારે સર્વેને મારે વિષે વિશ્વાસ છે ને હું તમને જેવી તેવી અવળી વાતે ચડાવી દઉં, તો જેમ સર્વેને કૂવામાં નાંખીને ઉપરથી પાણાની શિલા ઢાંકે ત્યારે તેને નીકળવાની આશા જ નહીં, તેમ તમે પણ મારા વચનને વિશ્વાસે કરીને અવળે માર્ગે ચઢી જાઓ તો એમાં મારું શું સારું થાય? માટે આ વાર્તા તમારા કલ્યાણની છે તે મેં તમને હેતે કરીને કહી છે." (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૩૫)

"પછી પરમહંસ તથા સત્સંગીને તેડાવ્યા ને ઘણી વાર સુધી તો પોતે વિચારી રહ્યા અને પછી બોલ્યા જે, 'એક વાત કહું તે સાંભળો.' એમ કહીને

શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'મારા મનમાં તો એમ થાય છે જે વાત ન કહું, પણ તમે અમારા છો માટે જાણીએ છીએ જે કહીએ.'' (વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૧૮)

''પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'આજ તો અમારું જે રહસ્ય છે તે તમને સર્વેને અમારા જાણીને કહીએ છીએ... હવે તો ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત વિના કોઈને વિષે પ્રીતિ રાખવી નથી. અને જે અમારી સોબત રાખશે તેના હૃદયમાં પણ કોઈ જાતનો લોચો રહેવા દેવો નથી.'' (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૫૦)

ભક્તોને શુદ્ધ કરવાની ભગવાનની પ્રતિજ્ઞા

''પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'તમે સર્વે મુનિમંડળ તથા બ્રહ્મચારી તથા ગૃહસ્થ સત્સંગી તથા પાળા તથા અયોધ્યાવાસી, એ તમે સર્વે મારા કહેવાઓ છો. તે જો હું ખટકો રાખીને તમને વર્તાવું નહીં અને તમે કાંઈક ગાફલપણે વર્તો તે અમારા થકી દેખાય નહીં. માટે જે જે મારા કહેવાયા છો તેમાં મારે એક તલમાત્ર કસર રહેવા દેવી નથી.'' (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૪૫)

ભક્તને ભગવાનના વિશ્વાસનું ફળ

''તે માટે તમે જો અમારું વચન માનશો તો અમે જે ધામમાંથી આવ્યા છીએ તે ધામમાં તમને સર્વેને તેડી જાશું. અને તમે પણ એમ જાણજો જે, અમારું કલ્યાણ થઈ ચૂક્યું છે. અને વળી અમારો દૃઢ વિશ્વાસ રાખશો ને કહીએ તેમ કરશો તો તમને મહાકષ્ટ કોઈક આવી પડશે તેથી અથવા સાત દકાલી જેવું પડશે તે થકી રક્ષા કરશું અને કોઈ ઊગર્યાનો આરો ન હોય એવું કષ્ટ આવી પડશે તોય પણ રક્ષા કરશું; જો અમારા સત્સંગના ધર્મ બહુ રીતે કરીને પાળશો તો ને સત્સંગ રાખશો તો. અને નહીં રાખો તો મહાદુઃખ પામશો. તેમાં અમારે લેણાં-દેણાં નથી. ને અમે તો આ સમે કોઈ વાતનું કાચું રાખ્યું નથી.'' (વચનામૃ જેતલપુર પ્રકરણ ૫)

•

પરબ્રહ્મ અવતારી શ્રીહરિના પરમ આત્મીયતાનાં આ વચનો સાંભળતો હોવા છતાં, આશ્રયે આવેલો મનુષ્ય ક્યારેક અન્ય માર્ગે ફંટાઈ જાય છે.

ક્યારેક તેનામાં કસર રહી જાય છે. ક્યારેક સંપૂર્ણ લાભ લઈ શકતો નથી. તેનું કારણ શ્રીહરિ કહે છે તેને નીચે જણાવેલાં વચનોથી જાણીએ...

ભક્તની કસરનું કારણ બેદરકારી અને અજ્ઞાન

"માટે હરિભક્તને તો જેટલી કસર રહે છે તેટલી પોતાને આળસે કરીને રહે છે." (વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૨૦)

"ઝીણોભાઈ તો આજ બહુ દિલગીર થયા અને એમ બોલ્યા જે, જ્યારે મહારાજ અમારે ઘેર આવ્યા નહીં ત્યારે અમારે પણ ઘરમાં રહ્યાનું શું કામ છે?" એ વાત સાંભળીને શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, "મૂંઝાઈને રીસે કરીને જે પ્રેમ કરે તે પ્રેમ અંતે નભવાનો નહીં અને રીસવાળાની ભક્તિ તથા પ્રેમ એ સર્વે અંતે ખોટાં થઈ જાય છે. માટે મૂંઝાઈને ઝાંખું મુખ કરવું તે તો અતિ મોટી ખોટ છે." પછી ઝીણાભાઈએ કહ્યું જે, "ભગવાન ને ભગવાનના સંત તે પોતાને ઘેર આવે ત્યારે મુખ પ્રફુલ્લિત થવું જોઈએ અને જ્યારે ભગવાન ને સંત ન આવે ત્યારે તો મુખ ઝાખું થવું જ જોઈએ અને હૈયામાં શોક પણ થવો જોઈએ." પછી એ વાર્તા સાંભળીને શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, "ભગવાન ને સંત તે આવે ત્યારે રાજી થવું, પણ શોક તો ક્યારેય પણ કરવો નહીં અને જો શોક કર્યાનો સ્વભાવ હોય તો અંતે જરૂર કાંઈક ભૂંડું થયા વિના રહે નહીં. માટે પોતપોતાના ધર્મમાં રહીને જે રીતની ભગવાનની આજ્ઞા હોય તેને રાજી થકા પાળવી, પણ પોતાનું ગમતું કરવા સારુ કોઈ રીતે મૂંઝાવું નહીં. અને ભગવાન ક્યાંક જવાની આજ્ઞા કરે ને જો શોક કરીને મૂંઝાય, તો પ્રથમ જે ભગવાને દર્શન આપ્યાં હોય તથા પ્રસાદ આપ્યો હોય તથા અનંત પ્રકારની જ્ઞાનવાર્તા કરી હોય ઇત્યાદિક ક્રિયાએ કરીને જે પોતાને સુખ પ્રાપ્ત થયું હોય તે જતું રહે અને મૂંઝવણે કરીને બુદ્ધિમાં એકલો તમોગુણ છાઈ જાય. તેણે કરીને કેવળ દુખિયો થકો જ જ્યાં મૂકે ત્યાં જાય. પછી એ મૂંઝવણે કરીને આજ્ઞા પણ યથાર્થ પળે નહીં. માટે ભગવાનના ભક્તને તો સદા અતિ પ્રસન્ન રહેવું અને પ્રસન્ન મને કરીને ભગવાનનું ભજન કરવું." (વચનામૃત પંચાળા પ્રકરણ ૪)

"પછી બ્રહ્માનંદ સ્વામી તથા શુકમુનિ તથા સુરોખાચર એ ત્રણને શ્રીજીમહારાજે પૂછ્યું જે, 'તમે જેણે કરીને પાછા પડી જાઓ એવો તમારામાં

કયો અવગુણ છે?' ત્યારે એ ત્રણે કહ્યું જે, 'હે મહારાજ! માનરૂપ દોષ છે; માટે કોઈક બરોબરિયા સંત અપમાન કરે તો કાંઈક મૂંઝવણ થાય.' પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ''અમે પૂછીએ છીએ જે, 'દ્યુપતય એવ તે ન યયુરન્તમનન્તતયા' એવી રીતે માહાત્મ્યે સહિત ભગવાનને જાણ્યા હોય ને એવા જે ભગવાન તેના જે સંત તે સાથે માન, ઈર્ષ્યા, ક્રોધ કેમ થાય?''

''અને જો થાય છે તો જાણ્યામાં ફેર છે. કેમ જે, ગવર્નર સાહેબને જાણ્યો છે જે, એ સમગ્ર પૃથ્વીનો પાદશાહ છે ને બળિયો છે ને જો તેનો એક ગરીબ સરખો હમેલિયો આવ્યો હોય તો તેનો હુકમ મોટો રાજા હોય તે પણ માને ને તે જેમ કહે તેમ દોર્યો દોરાય. શા માટે જે, તે રાજાએ એમ જાણ્યું છે જે, 'બળિયો જે ગવર્નર સાહેબ તેનો એ હમેલિયો છે.' અને 'જેથી જે બળિયો તેની આગળ માન રહે નહીં,' તેમ જેણે ભગવાનને સમગ્ર ઐશ્વર્ય-સમૃદ્ધિના ધણી જાણ્યા હોય તો તેને સંતની આગળ માન કેમ રહે?''

''પછી બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું જે, 'હે મહારાજ! તમે ઠીક કહો છો. જો એમ માહાત્મ્યે સહિત ભગવાનને જાણ્યા હોય તો માન, ઈર્ષ્યા, ક્રોધ તે સંતની આગળ થાય જ નહીં.'' (વચનામૃત ગઢડા અંત્ય પ્રકરણ ૨૮)

આમ, શ્રીહરિએ ભક્તની કસર ટાળવા માટેના ઉપાયો દર્શાવ્યા છે. આ કસર ટાળીને તેઓ ભક્તની પ્રથમ પંક્તિમાં સ્થાન પામી શકે છે.

ભક્તનો પક્ષ

ભગવાનને શાસ્ત્રમાં સમદર્શી કહ્યા છે
તે પૃથ્વી, સૂર્ય, વાયુ, જળ વગેરે પ્રાકૃતિક તત્ત્વોની
જેમ સર્વના પોષણમાં સમદર્શી જણાવ્યા છે,
પરંતુ તેઓ ભક્તવત્સલ છે. ભક્તના વિશેષ છે.
ભક્તને અર્થે પોતાના દેહને પણ ગણતા નથી.
આવા કંઈક ભક્તોનો જ પક્ષ રાખવા સંબંધી
ઉત્તમ વિચારો સ્વયં શ્રીહરિએ આપ્યા છે.
ભક્ત અને ભગવાનના સંબંધના વિમર્શમાં
આ એક વિશિષ્ટ પાસું આ પ્રકરણમાં માણીએ.

ભક્ત જ સર્વસ્વ

શ્રીહરિ ગઢડા અંત્ય પ્રકરણના ૨૧મા વચનામૃતમાં કહે છે:

"એવા જે દૃઢ સત્સંગી વૈષ્ણવ છે, તે જ અમારે તો સગાંવહાલાં છે ને તે જ અમારી નાત છે ને આ દેહે કરીને પણ એવા વૈષ્ણવ ભેળું જ રહેવું છે ને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના ધામમાં પણ એવા વૈષ્ણવ ભેળું જ રહેવું છે, એમ અમારો નિશ્ચય છે."

પક્ષ કેવો?

શ્રીહરિ વચનામૃત મધ્ય પ્રકરણ ૬૦માં કહે છે:

"અને જેવાં પોતાનાં સગાંવહાલાં હોય અથવા માબાપ હોય તેનો પક્ષ રહે છે, તેવો ભગવાનના ભક્તનો દૃઢ પક્ષ રાખવો. ...હું તો દત્તાત્રેય, જડભરત, નારદ અને શુકજી તે સરખો દયાવાળો છું. અને પૂર્વદેશમાં એક સમે નાગડા બેરાગીની જમાત ભેળો હતો. તે મને સર્વે બેરાગીએ કહ્યું જે, 'તાંદળજાની લીલી ભાજી તોડો.' ત્યારે મેં કહ્યું જે, 'એમાં તો જીવ છે તે અમે નહીં તોડીએ.' પછી એક જણે તરવાર ઉઘાડી કરીને ડારો કર્યો તોપણ અમે લીલી ભાજી ન તોડી, એવો અમારો દયાવાળો સ્વભાવ છે; તોપણ જો કોઈક ભગવાનના ભક્તને ક્રૂર દૃષ્ટિએ કરીને જોતો હોય ને તે જો પોતાનો સગોવહાલો હોય તોય પણ જાણીએ જે, 'તેની આંખ્ય ફોડી નાંખીએ અને હાથે કરીને જો ભગવાનના ભક્તને દુખવે તો તે હાથને કાપી નાંખીએ,' એવો તેનો અભાવ આવે છે પણ ત્યાં દયા નથી રહેતી. અને એવો જેને ભગવાનનો ને ભગવાનના ભક્તનો પક્ષ હોય તેને જ ભગવાનનો પૂરો ભક્ત કહેવાય."

સાહજિક ક્રિયામાં પણ પક્ષની ભાવના

"અમારો દયાળુ સ્વભાવ છે તોપણ જે હરિભક્તનો દ્રોહી હોય તેનો તો અમારે અભાવ આવે છે. અને હરિભક્તનું ઘસાતું જો કોઈ બોલ્યો હોય અને એને જો હું સાંભળું, તો તે સાથે હું બોલવાને ઘણો ઇચ્છું પણ બોલવાનું મન જ થાય નહીં. અને જે ભગવાનના ભક્તની સેવા-ચાકરી કરે તે ઉપર તો

અમારે અતિશય રાજીપો થઈ જાય છે. અને અમારી પ્રકૃતિ એમ છે જે, 'થોડીક વાતમાં કુરાજી પણ ન થઉં અને થોડીક વાતમાં રાજી પણ ન થઉં.' અને જ્યારે જેમાં રાજી થયાનો કે કુરાજી થયાનો સ્વભાવ બહુ દિવસ સુધી જોઉં છું ત્યારે રાજીપો ને કુરાજીપો થાય છે, પણ કોઈના કહ્યા-સાંભળ્યા થકી કોઈની ઉપર રાજીપો કે કુરાજીપો થતો નથી. અને જેનો જેટલો ગુણ મારા મનમાં જણાઈ જાય છે તેટલો તેનો ગુણ આવે છે. અને મારે તો એ જ અંગ છે જે, 'જો ભગવાનનો ખરેખરો ભક્ત હોય તો હું તો તે ભગવાનના ભક્તનો પણ ભક્ત છું અને હું ભગવાનના ભક્તની ભક્તિ કરું છું,' એ જ મારે વિષે મોટો ગુણ છે. અને એટલો ગુણ જેમાં ન હોય તો તેમાં કોઈ જાતની મોટ્યપ શોભે નહીં.'' (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૨૮)

પક્ષ રાખવાની આજ્ઞા

''ભગવાનના ભક્તનો પક્ષ દૃઢ કરીને રાખ્યો જોઈએ. અને તે પક્ષ રાખતાં થકાં આબરૂ વધો અથવા ઘટો, અથવા માન થાઓ કે અપમાન થાઓ, અથવા દેહ જીવો કે મરો, પણ કોઈ રીતે ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તનો પક્ષ મૂકવો નહીં ને એમનો અભાવ આવવા દેવો નહીં. અને ભગવાનના ભક્ત જેવાં દેહ ને દેહનાં સગાંસંબંધીને વહાલાં રાખવાં નહીં. એવી રીતે જે હરિભક્ત વર્તે તેને અતિ બળવાન એવા જે કામ, ક્રોધાદિક શત્રુ તે પણ પરાભવ કરી શકતા નથી. અને જે ભગવાનનું બ્રહ્મપુર ધામ છે તેને વિષે ભગવાન સદાય સાકાર મૂર્તિ વિરાજમાન છે અને ભગવાનના ભક્ત પણ એ ભગવાનના ધામમાં મૂર્તિમાન થકા ભગવાનની સેવાને વિષે રહે છે.'' (વચનામૃત ગઢડા અંત્ય પ્રકરણ ૭)

પક્ષ રાખવાનું ફળ

''માટે ભગવાનના ભક્તને દુઃખ આવી પડે ત્યારે તો જે ચાંડાળ ને વિમુખ હોય તેને દુઃખ ન થાય, પણ જે ભગવાનનો ભક્ત હોય તે તો હરિભક્તને દુઃખે કરીને જરૂર દુખિયો થાય. અને જે ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને કોઈક મારી નાંખતો હોય અથવા તેને કોઈક દુઃખ દેતો હોય ને તે ભગવાનના ભક્ત આડો જઈને જો મરે કે ઘાયલ થાય, તો શાસ્ત્રમાં એમ કહ્યું

છે જે, 'તેનાં બ્રહ્મહત્યાદિક જે પંચ મહાપાપ તે સર્વે મટી જાય છે;' એવો ભગવાનના ભક્તનો પક્ષ રાખ્યાનો પ્રતાપ છે." (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૬૦)

ભક્તોના મહિમાનાં ચરિત્રો

ભગવાનના શ્રીમુખે

ભગવાન ભક્તમાં કેવા ઓતપ્રોત રહે છે
તે આ પ્રકરણની વિશેષતા છે.
ભક્ત ભગવાનને સંભારે,
ભગવાનનાં ચરિત્ર,
ભગવાનના ગુણોનું સ્મરણ કરે
તે તો સુપ્રસિદ્ધ કથા છે,
પરંતુ ભગવાન સ્વયં નાનામાં નાના ભક્તને પણ
સંભારે, તેમના ગુણોનું સ્મરણ કરે,
જાહેરમાં તેમની પ્રશંસા કરે,
અરે ! તે હાજર ન હોય,
દેહનો ત્યાગ કરી દીધો હોય
તોપણ તેના ગુણોનું સ્મરણ કરે,
તે ભક્ત અને ભગવાનના સંબંધની પરાકાષ્ઠા
આ પ્રકરણમાં શ્રીહરિના મુખથી જ માણીએ.

ભક્તોના ગુણોનો સાક્ષાત્કાર

"સર્વે હરિભક્તની વાર્તાઓ એકબીજા કેડે કરી. ગામ ડડુસરવાળા રજપૂત ગલૂજી તથા ધર્મપુરવાળાં કુશળકુંવરબાઈ તથા પર્વતભાઈ તથા રાજબાઈ તથા જીવુબાઈ તથા લાડુબાઈ તથા મોટાં રામબાઈ તથા દાદોખાચર તથા માંચો ભક્ત તથા મૂળજી બ્રહ્મચારી તથા ભુજવાળાં લાધીબાઈ ને માતાજી તથા મુક્તાનંદ સ્વામી તથા વાળાક દેશનો આહીર પટેલ સામત તથા ગામ માનકુવાના મૂળજી તથા કૃષ્ણજી તથા વાળાક દેશમાં ગુંદાળી ગામના બે કાઠી હરિભક્ત ઇત્યાદિક જે સત્સંગી તેમણે ભગવાનને અર્થે ને સંતને અર્થે જે જે કર્યું તેને વિસ્તારીને કહેતા હતા. અને ...પછી સુંદરજી સુતાર ને ડોસા વાણિયાની વાત કરી. અને વળી 'જેને ભગવાનનો ને સંતનો એવો નિશ્ચય હોય તેને તેની કોરનો કેફ વર્તે,' એમ કહીને રાણા રાજગરની વાર્તા કરી. ...ગામ કઠલાલની ડોસીની વાત કરી." (વચનામૃત લોયા પ્રકરણ ૩)

"તેની દૃઢતા તો જેવી નાથભક્તની છે, કે જેવી વિષ્ણુદાસની હતી, કે જેવી હિમરાજ શાહની હતી, કે જેવી કાશીદાસને છે, કે જેવી ભાલચંદ્ર શેઠને હતી, કે જેવી દામોદરને છે, એવી દૃઢતા હોય ત્યારે જાણવું જે આ પૂર્વજન્મનો ભગવાનનો ભક્ત છે." (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૫૯)

ચડતો ને ચડતો રંગ

"આ શુકમુનિ બહુ મોટા સાધુ છે. અને જે દિવસથી અમારી પાસે રહ્યા છે તે દિવસથી એનો ચડતો ને ચડતો રંગ છે, પણ મંદ તો પડતો નથી; માટે એ તો મુક્તાનંદ સ્વામી જેવા છે." (વચનામૃત કારિયાણી પ્રકરણ ૩)

અમને યથાર્થ જાણનાર

"આ મુકુંદ બ્રહ્મચારી છે તે ભોળા જેવા જણાય છે તોપણ અમારા સ્વભાવને યથાર્થ જાણે છે જે, 'મહારાજ તો આકાશ જેવા નિર્લેપ છે અને એમને કોઈ પોતાનું પણ નથી અને પારકું પણ નથી.' અને એવી રીતે જો અમારા સ્વભાવને જાણે છે તો જેવા ઈશ્વરમાં ગુણ હોય તેવા ગુણ બ્રહ્મચારીમાં વર્તે છે અને અંતર્યામી સૌમાં રહ્યા છે તે બાઈ-ભાઈને મનમાં

એમ સમજાવે છે જે, 'બ્રહ્મચારીમાં કોઈ વાતની ખોટ્ય નથી.'' (વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૭૩)

અતિશય નિષ્કામી

''આ મૂળજી બ્રહ્મચારી છે તે અતિશય દૃઢ નિષ્કામી છે, તો અમને એની કરેલી સેવા અતિશય ગમે છે અને બીજો કોઈ સેવા-ચાકરી કરે તો તે એવી ગમતી નથી.'' (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૩૩)

''જેમ મયારામ ભટ્ટ છે તથા મૂળજી બ્રહ્મચારી છે તથા નિષ્કુળાનંદ સ્વામી છે, એવી જાતના જે હોય તેને સ્ત્રી-ધનાદિક પદાર્થનો યોગ થાય તોપણ એ ડગે નહીં.'' (વચનામૃત ગઢડા અંત્ય પ્રકરણ ૨૬)

કલ્યાણનો ખપ

''મૂળજી બ્રહ્મચારી અને રતનજી એ અતિશય ક્યાં ડાહ્યા છે? પણ કલ્યાણનો ખપ અતિશય છે; માટે ભગવાન જેમ રાજી થાય તેમ એમને કરતાં આવડે છે ખરું.'' (વચનામૃત ગઢડા અંત્ય પ્રકરણ ૩)

''મુકુંદ બ્રહ્મચારી તથા રતનજી એ બે મૂંઝાતા નથી તો એમની સાથે અમારે ઘણું બને છે.'' (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૫૨)

યથાર્થ ભક્ત

''યથાર્થ ભગવાનના ભક્ત તો કારિયાણી ગામમાં માંચો ભક્ત હતા. તે સત્સંગ થયા મોર માર્ગીના પંથમાં હતા તોપણ નિષ્કામી વર્તમાનમાં ફેર પડ્યો નહીં અને પોતે બાળબ્રહ્મચારી રહ્યા. અને કોઈક કીમિયાવાળો પોતાને ઘેર આવીને ઊતર્યો હતો, તેણે ત્રાંબામાંથી રૂપું કરી દેખાડ્યું ને પછી એ ભક્તને કહ્યું જે, 'તમે સદાવ્રતી છો, માટે તમને આ બુટ્ટી બતાવીને રૂપું કરવા શીખવું.' પછી એ ભક્તે લાકડી લઈને તેને ગામ બહાર કાઢી મૂક્યો અને તેને એમ કહ્યું જે, 'અમારે તો ભગવાન વિના બીજા પદાર્થની ઇચ્છા નથી.' પછી એ ભક્તને સત્સંગ થયો ત્યારે ભગવાનના એકાંતિક ભક્ત થયા.'' (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૩૭)

નિર્માની

"માન વિના કેવળ ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થે ભગવાનની ભક્તિ તો રતનજી તથા મિયાંજી જેવા કોઈક જ કરતા હશે પણ સર્વેથી તો માનનો સ્વાદ મૂકી શકાતો નથી." (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૪૧)

આદર્શ દર્શન કરનાર

"જેમ ધર્મપુરમાં કુશળકુંવરબાઈ હતાં, તે અમારાં દર્શન કરતાં જતાં હતાં અને દૃષ્ટિ પલટાવીને મૂર્તિને અંતરમાં ઉતારતાં; તેમ દર્શન તો મને યુક્ત દૃષ્ટિને એકાગ્ર રાખીને કરવાં." (વચનામૃત સારંગપુર પ્રકરણ ૨)

અતિશય પ્રેમી

"પછી દીવબંદરના હરિભક્ત આવ્યા હતા. તેણે શ્રીજીમહારાજની પૂજા કર્યાને અર્થે પ્રાર્થના કરી. પછી શ્રીજીમહારાજે તે સિંહાસન ઉપરથી ઊતરીને ને તે ભક્તજન સામા જઈને તેની પૂજા અંગીકાર કરી. પછી તેનાં આપેલાં વસ્ત્ર તથા પીળું છત્ર તથા પાદુકા તેનું ગ્રહણ કરીને પાછા તે સિંહાસન ઉપર વિરાજમાન થતા હતા. પછી શ્રીજીમહારાજ એમ બોલ્યા જે, 'આટલાં આટલાં વર્ષ થયાં તેમાં અમારે અર્થે કેટલાક હરિભક્ત વસ્ત્ર તથા હજારો રૂપિયાના અલંકાર લાવે છે, પણ અમે આવી રીતે કોઈ સામા જઈને લેતા નથી અને આવી રીતે કોઈનાં વસ્ત્ર-ઘરેણાં પહેરીને રાજી થયા નથી. આજ તો અમારે એ હરિભક્ત ઉપર અતિશય રાજીપો થયો.' પછી મુનિ બોલ્યા જે, 'એવા જ એ પ્રેમી હરિભક્ત છે." (વચનામૃત કારિયાણી પ્રકરણ ૬)

મૂર્તિનું ચિંતવન કરનાર

"સાધુ પ્રેમાનંદ સ્વામી ભગવાનના ધ્યાનના અંગની ગરબીઓ જે, 'વંદું સહજાનંદ રસરૂપ અનુપમ સારને રે લોલ' એ ગાવતા હતા. પછી જ્યારે ગાઈ રહ્યા ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, 'બહુ સારાં કીર્તન ગાયાં. આ કીર્તનને સાંભળીને તો અમારા મનમાં એમ વિચાર થયો જે, 'આવી રીતે એને ભગવાનની મૂર્તિનું ચિંતવન છે, માટે એ સાધુને તો ઊઠીને સાષ્ટાંગ

દંડવત્-પ્રણામ કરીએ.'' (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૪૮)

ભક્તોમાં દિવ્યભાવ જણાવતાં વચનો દ્વારા ભગવાનનો ભક્ત સાથેનો સંબંધ

તમામ હરિભક્તોમાં સદા દિવ્યભાવ રાખવો – તેવો ઉપદેશ શ્રીહરિએ ઘણી વખત ભારપૂર્વક આપ્યો છે. અહીં સ્વયં શ્રીહરિ ભગવાનના ભક્તનો મહિમા કેવો સમજે છે તથા મહિમા સમજવાની અને લાભની વાત કરે છે, તે વિચારતાં શ્રીહરિનો ભક્તો સાથે કેવો સંબંધ હતો તે જણાઈ આવે છે.

આ માટે વચનામૃતમાં અવગાહન કરીએ –

ભક્તો બ્રહ્મની મૂર્તિઓ

''ભગવાનના ભક્ત છે તે તો કેવળ બ્રહ્મની જ મૂર્તિઓ છે, એને વિષે તો મનુષ્યભાવ લાવવો જ નહીં. અને જેમ પોતાના દેહનાં કુટુંબી હોય છે ને તેને તેના હેતને અર્થે આપણે વઢીને કહીએ ને આપણને તે વઢીને કહે પણ અંતરમાં કોઈને આંટી પડતી નથી; તેમ ભગવાનના ભક્ત સંગાથે વર્ત્યું જોઈએ.'' (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૬૩)

ભક્તની સભા અલૌકિક સભા

''જેવી શ્વેતદ્વીપમાં સભા છે ને જેવી ગોલોક, વૈકુંઠલોકને વિષે સભા છે ને જેવી બદરિકાશ્રમને વિષે સભા છે, તેથી પણ હું આ સત્સંગીની સભાને અધિક જાણું છું અને સર્વે હરિભક્તને અતિશય પ્રકાશે યુક્ત દેખું છું. એમાં જો લગાર પણ મિથ્યા કહેતા હોઈએ તો આ સંતસભાના સમ છે. તે સમ શા સારુ ખાવા પડે છે? જે, સર્વને એવું અલૌકિકપણું સમજાતું નથી અને દેખવામાં પણ આવતું નથી, તે સારુ સમ ખાવા પડે છે.'' (વચનામૃત ગઢડા અંત્ય પ્રકરણ ૨)

પરસ્પર માહાત્મ્ય

''જેમ અમારી ચાકરી મૂળજી બ્રહ્મચારી માહાત્મ્ય જાણીને કરે છે, તેમ અમે પણ બ્રહ્મચારીનું માહાત્મ્ય જાણીએ છીએ.'' (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૪૭)

ભગવાનના આવા ઉત્તમ ભક્તમાં દિવ્યભાવ રહે, તેમની ક્રિયામાં દોષબુદ્ધિ ન થાય તો તે ભક્ત પણ જ્ઞાની અને મોક્ષને યોગ્ય બને છે, તેમ શ્રીહરિ નીચે જણાવે છે.

ભગવાનના ભક્તની ક્રિયાને યથાર્થ સમજનાર બુદ્ધિમાન, જ્ઞાની તથા મોક્ષને યોગ્ય

વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૧૧માં શ્રીહરિ કહે છે:

"અને ભગવાનના ભક્તની ને વિમુખ જીવની ક્રિયામાં તો ઘણો ફેર છે; કેમ જે, વિમુખ જે જે ક્રિયા કરે છે તે પોતાની ઈન્દ્રિયોને લાડ લડાવવાને અર્થે કરે છે ને ભગવાનનો ભક્ત જે જે ક્રિયા કરે છે તે તો કેવળ ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત તેની સેવાને અર્થે કરે છે. માટે હરિજનની જે સર્વે ક્રિયા તે તો ભક્તિરૂપ છે. અને જે ભક્તિ છે તે તો નૈષ્કર્મ્ય જે જ્ઞાન તે રૂપ છે. ત્યાં શ્લોક ભગવદ્ગીતાનો છે –

'કર્મણ્યકર્મ યઃ પશ્યેદકર્મણિ ચ કર્મ યઃ।
સ બુદ્ધિમાન્મનુષ્યેષુ સ યુક્તઃ કૃત્સ્નકર્મકૃત્ ॥'

એ શ્લોકનો અર્થ છે જે, 'ભગવાનનો ભક્ત હોય તે ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થે જે જે કર્મ કરે છે તે કર્મને વિષે અકર્મ જે જ્ઞાન તેને જે દેખે છે અને વિમુખ હોય તે નિવૃત્તિમાર્ગ પકડીને અકર્મપણે રહેતો હોય તોપણ તેને કર્મમાં બૂડ્યો છે એમ જે દેખે છે, તે દેખનારો સર્વે મનુષ્યને વિષે બુદ્ધિમાન છે ને તે જ્ઞાની છે તથા તે યુક્ત છે કહેતાં મોક્ષને યોગ્ય છે અને 'કૃત્સ્નકર્મકૃત્' કહેતાં સર્વ કર્મનો કરનારો છે." (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૧૧)

ભક્તની સેવા એ ભક્તિ

"અને એ જે ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તને અર્થે પ્રવૃત્તિમાર્ગમાં જોડાવું એનું નામ જ ભક્તિ છે." (વચનામૃત વરતાલ પ્રકરણ ૧૭)

ભગવાનના ભક્તની ગતિ

"ભગવાનનો ભક્ત હોય તે ભગવાનનું નામસ્મરણ કરતો થકો દેહ મૂકે અથવા બાધિતાનુવૃત્તિને યોગે કરીને બેશુદ્ધ થઈને દેહ મૂકે તોપણ એ

ભગવાનનો ભક્ત ભગવાનનાં ચરણારવિંદને જ પામે છે.'' (વચનામૃત ગઢડા અંત્ય પ્રકરણ ૪)

પરોક્ષના ભક્તોની જેમ પ્રત્યક્ષ ભક્તોનો મહિમા સમજવો તે કલ્યાણનો મુદ્દો

વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૨૧માં શ્રીહરિ કહે છે:

''અને જેવું પરોક્ષ ભગવાનના રામ-કૃષ્ણાદિક અવતારનું માહાત્મ્ય જાણે છે તથા નારદ, સનકાદિક, શુકજી, જડભરત, હનુમાન, ઉદ્ધવ ઇત્યાદિક જે પરોક્ષ સાધુ તેનું જેવું માહાત્મ્ય જાણે છે તેવું જ પ્રત્યક્ષ એવા જે ભગવાન તથા તે ભગવાનના ભક્ત સાધુ તેનું માહાત્મ્ય સમજે તેને કલ્યાણના માર્ગમાં કાંઈયે સમજવું બાકી રહ્યું નહીં. તે આ વાર્તા એક વાર કહ્યે સમજો અથવા લાખ વાર કહ્યે સમજો, આજ સમજો અથવા લાખ વર્ષ કેડે સમજો પણ એ વાત સમજે જ છૂટકો છે. અને નારદ, સનકાદિક, શુકજી, બ્રહ્મા, શિવ એમને પૂછો તોપણ ડાહ્યા છે તે અનેક વાતની યુક્તિ લાવીને પ્રત્યક્ષ ભગવાન ને પ્રત્યક્ષ સંત તેને જ કલ્યાણના દાતા બતાવે, અને જેવું પરોક્ષ ભગવાન ને પરોક્ષ સંતનું માહાત્મ્ય છે તેવું જ પ્રત્યક્ષ ભગવાન ને પ્રત્યક્ષ સંતનું માહાત્મ્ય બતાવે. અને એટલો જેને દૃઢ નિશ્ચય થયો હોય તેને સર્વે મુદ્દો હાથ આવ્યો.'' (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૨૧)

ભક્તનો સંગ તે મોટું ભાગ્ય

વળી, વચનામૃત કારિયાણી પ્રકરણ ૯માં શ્રીહરિ કહે છે:

''ઉદ્ધવજી જો ભગવાનના મહિમાને સમજતા હતા તો એમ વર માગ્યો જે, 'આ ગોપીઓની ચરણરજના અધિકારી એવા જે વૃંદાવનને વિષે લતા તથા તૃણ તથા ગુચ્છ તેને વિષે હું પણ કોઈક થાઉં.' અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને વૃંદાવનને વિષે વૃક્ષને તથા પક્ષીને તથા મૃગલાંને બળદેવજી આગળ અતિ મોટાં ભાગ્યવાળાં કહ્યાં છે. અને બ્રહ્માએ પણ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પાસે એમ વર માગ્યો છે જે, 'હે પ્રભો! આ જન્મને વિષે અથવા પશુ-પક્ષીના જન્મને વિષે હું જે તે તમારા દાસને વિષે રહીને તમારાં ચરણારવિંદને સેવું એવું મારું મોટું ભાગ્ય થાઓ.' માટે એવો જ્યારે ભગવાનના ભક્તનો મહિમા સમજે

ત્યારે તેને ભગવાનના ભક્ત ઉપર કોઈ દિવસ અવગુણની ગાંઠ ન બંધાય અને પોતાના ઇષ્ટ જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન તેનો જે ભક્ત તેને વિષે જે કોઈક અલ્પ દોષ હોય તે મહિમાના સમજનારાની દૃષ્ટિમાં આવે જ નહીં. અને જે ભગવાનના મહિમાને જાણતો હોય તે તો ભગવાનના સંબંધને પામ્યાં એવાં જે પશુ, પક્ષી તથા વૃક્ષ-વેલી આદિક તેને પણ દેવતુલ્ય જાણે, તો જે મનુષ્ય હોય ને ભગવાનની ભક્તિ કરતા હોય તથા વર્તમાન પાળતા હોય તથા ભગવાનનું નામસ્મરણ કરતા હોય ને તેને દેવતુલ્ય જાણે ને અવગુણ ન લે તેમાં શું કહેવું? માટે ભગવાનનો મહિમા સમજે તેને ભગવાનના ભક્ત સંગાથે વૈર ન બંધાય અને જે માહાત્મ્ય ન સમજે તેને તો ભગવાનના ભક્ત સંગાથે વૈર બંધાય ખરું. માટે જે ભગવાનનું તથા ભગવાનના ભક્તનું માહાત્મ્ય ન જાણતો હોય ને તે સત્સંગી છે તોપણ તેને અર્ધો વિમુખ જાણવો અને ભગવાનનો ને ભગવાનના ભક્તનો જે મહિમા સમજે તેને જ પૂરો સત્સંગી જાણવો.'' (વચનામૃત કારિયાણી પ્રકરણ ૯)

''અને પાંચ પાંચ ખાસડાં મારે તોપણ ખમે અને એમ સમજે જે, 'મારાં મોટાં ભાગ્ય થયાં જે એવા સંતનો હું તિરસ્કાર સહું છું. નહીં તો પ્રારબ્ધવશ થઈને બાયડી-છોકરાંના તિરસ્કાર સહેવા પડત તથા માબાપના તથા રાજાના તિરસ્કાર સહેવા પડત. અને પ્રારબ્ધવશ થઈને ડોડીની ભાજી ખાવી પડત તથા મોથ્ય ખોદીને ખાવી પડત, તે કરતાં આ સંતને સંગે રહીને હું નિઃસ્વાદી વર્તમાન પાળું છું, તે મારાં મોટાં ભાગ્ય છે. અને પ્રારબ્ધવશ થઈને જેવાં તેવાં વસ્ત્ર તથા ચીંથરાં પહેરવાં પડત, તે કરતાં આ સંતને સંગે રહીને હું ગોદડી ઓઢું છું, તે એ મારાં મોટાં ભાગ્ય છે.' અને સંતની સભામાં જાય છે ને પોતાને માન જડતું નથી ત્યારે એ સંતનો અવગુણ લે છે, ત્યારે એને સંતની મોટ્યપ જાણ્યામાં આવી નથી; નહીં તો અવગુણ લેત નહીં. જેમ મુંબઈનો ગવર્નર સાહેબ ખુરસી નાંખીને બેઠો હોય ને તેની સભામાં કોઈ ગરીબ માણસ જાય ને તેને ખુરસી ન નાંખી દે ને આદર કોઈ ન કરે, ત્યારે કાંઈ એને તે ઈંગ્રેજ ઉપર ધોખો થાય છે? ને કાંઈ તેને ગાળ દીધાનું મનમાં થાય છે? લેશમાત્ર પણ થતું નથી. શા માટે જે, એ ઈંગ્રેજની મોટાઈ જાણી છે જે, 'એ તો મુલકનો પાદશાહ છે ને હું તો કંગાલ છું,' એવું જાણીને ધોખો થાય નહીં. તેમ જો સંતની મોટાઈ જાણી હોય તો તે સંત ગમે તેવો તિરસ્કાર કરે

તોપણ ધોખો થાય નહીં અને જેટલો લે એટલો પોતાનો અવગુણ લે પણ સંતનો અવગુણ તો કોઈ રીતે લે જ નહીં.'' (વચનામૃત લોયા પ્રકરણ ૧૭)

ભક્તોમાં મનુષ્યભાવ ન જ પરઠવો

''ભગવાનને વિષે તો મનુષ્યભાવ ન જ પરઠવો અને ભગવાનના ભક્તને વિષે પણ મનુષ્યભાવ ન પરઠવો. કાં જે, દેહે કરીને તો ભગવાનના ભક્તમાં કોઈક આંધળો હોય, લૂલો હોય, કોઢિયો હોય, બહેરો હોય, વૃદ્ધ હોય, કુરૂપ હોય અને તે જ્યારે દેહ મૂકે છે ત્યારે શું ભગવાનના ધામમાં એવા આંધળા-લૂલા જ રહે છે? નથી રહેતા. એ તો સર્વ મનુષ્યપણાના ભાવ છે, તેને મૂકીને દિવ્યરૂપ થાય છે, બ્રહ્મરૂપ થાય છે. માટે હરિના ભક્તને વિષે મનુષ્યભાવ ન પરઠાય તો પરમેશ્વરને વિષે કેમ પરઠાય?'' (વચનામૃત લોયા પ્રકરણ ૧૮)

નિર્દોષબુદ્ધિ રાખવી

''જેમ પોતાની માતા હોય અથવા બેન હોય તથા દીકરી હોય તે ઘણી રૂપવાન હોય તોપણ તેને દેખીને મનને વિષે વિકાર થતો નથી, તેમ જ તેને સાથે બોલે છે, સ્પર્શ કરે છે તોપણ મનને વિષે લેશમાત્ર વિકાર થતો નથી; એવી રીતે ભગવાનનાં ભક્ત જે બાઈઓ હોય તેને વિષે મા, બેન ને દીકરી તેની બુદ્ધિ રહે તો કોઈ રીતે વિકાર થાય નહીં અને રસિકમાર્ગે કરીને ભગવાનને ભજીને અભયપદને પામે. અને જ્યારે એમ ન સમજે અને કોઈ મોટાં ભગવાનનાં ભક્ત બાઈઓ હોય તેને દેખીને અવળું સમજે ત્યારે એને મોટો દોષ લાગે. અને જે અન્ય સ્ત્રીને દેખવે કરીને દોષ લાગ્યો હોય તે તો ભગવાનના ભક્તને દર્શન કરીને ટળે છે અને ભગવાનના ભક્તને જોઈને જે દોષ લાગ્યો હોય તેને ટાળ્યાનો ઉપાય શાસ્ત્રમાં કહ્યો જ નથી. તેમ જ ભગવાનનો ભક્ત જે પુરુષ હોય તેને દેખીને જે સ્ત્રી અવળું સમજે તેને પણ એ પાપ થકી કોઈ કાળે છુટાય નહીં. ત્યાં શ્લોક છે –

'અન્યક્ષેત્રે કૃતં પાપં તીર્થક્ષેત્રે વિનશ્યતિ।
તીર્થક્ષેત્રે કૃતં પાપં વજ્રલેપો ભવિષ્યતિ॥'

એ શ્લોકનો અર્થ એ છે જે, 'બીજે ઠેકાણે પાપ કર્યું હોય, તે તો ભગવાન કે ભગવાનના ભક્ત પાસે ગયે છૂટે અને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત પાસે

જઈને જે પાપ કરે તે તો તીર્થક્ષેત્રનું પાપ છે, તે વજ્રલેપ થાય છે.' માટે જેને રસિકમાર્ગે કરીને ભગવાનને ભજવા હોય તેને તો જેવી રીતે અમે વાત કરી તેવી રીતે નિર્દોષ બુદ્ધિ રાખવી.'' (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૩)

કલ્યાણના માર્ગમાં નિર્વિઘ્નપણાનો તથા શાંતિનો ઉપાય ભક્તમાં આત્મબુદ્ધિ

''જેવી પોતાના દેહને વિષે આત્મબુદ્ધિ ને દૃઢ પ્રીતિ રહે છે તેવી જ ભગવાન તથા ભગવાનના ભક્તને વિષે આત્મબુદ્ધિ ને દૃઢ પ્રીતિ રહે, તો જેવી નિર્વિકલ્પ સમાધિમાં શાંતિ રહે છે તેવી શાંતિ એ સમાધિ વિના પણ સદાય રહ્યા કરે; એ જ એનો ઉત્તર છે.'' પછી શ્રીજીમહારાજે વળી પરમહંસ પ્રત્યે પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, ''ગમે તેવા ભૂંડાં દેશકાળાદિક પ્રાપ્ત થાય તોપણ કોઈ રીતે કલ્યાણના માર્ગમાંથી પાછો પડે જ નહીં, એવો જે હરિભક્ત હોય તેને કેવી જાતની સમજણ હોય જે, જે સમજણે કરીને એવી રીતની એને દૃઢતા આવે છે જે, તેને વિષે કોઈ રીતનું વિઘ્ન લાગતું નથી?'' પછી મોટા મોટા સંત હતા તેમાં જેવું જેને ભાસ્યું તેવો તેણે ઉત્તર કર્યો, પણ શ્રીજીમહારાજના પ્રશ્નનું સમાધાન થયું નહીં. પછી શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ''એનો ઉત્તર તો એમ છે જે, જીવને જેવી દેહને વિષે આત્મબુદ્ધિ છે તેવી ભગવાન તથા ભગવાનના ભક્તને વિષે આત્મબુદ્ધિ હોય તો તેને કોઈ રીતનું વિઘ્ન લાગે નહીં. અને ગમે તેવાં દેશકાળાદિક ભૂંડાં આવે તેણે કરીને એ ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત થકી વિમુખ થાય નહીં.'' (વચનામૃત ગઢડા અંત્ય પ્રકરણ ૧૧)

કોનું માહાત્મ્ય વ્યક્તિગત ન સમજવું

''બાઈઓ હરિભક્ત છે તેનું માહાત્મ્ય તો ઝાઝું સમજવું નહીં; કેમ જે, માહાત્મ્યને મિષે કરીને મનમાં એનું મનન થાય એટલે સ્વપ્નમાં આવે. માટે માહાત્મ્ય લેવું તો સૌનું સમપણે લેવું જે, 'એ સર્વે ભગવાનનાં ભક્ત છે,' પણ અધિક-ન્યૂનપણે માહાત્મ્ય લેવું નહીં. અને જો અધિક-ન્યૂનપણે માહાત્મ્ય સમજે તો તેમાં મોટું વિઘ્ન છે. તેમ જ બાઈઓને ભાઈઓનું માહાત્મ્ય પણ સમપણે સમજવું અને જો એમ ન સમજે તો એ બાઈઓને પણ મોટું વિઘ્ન છે.'' (વચનામૃત ગઢડા અંત્ય પ્રકરણ ૨૪)

ભક્તોનો સંગ કરવામાં
જાણપણું

ભક્તનો આટલો અને આવો મહિમા
સમજનાર અને સમજાવનાર શ્રીહરિ
મહિમાનો અતિરેક પણ થવા દેતા નહીં.
ભક્તો સદાય નિર્વિઘ્નપણે સાધના કરે
તે માટે સ્વયં જાગૃતિ રખાવતા.
ઉત્તમ પ્રકારનો મુમુક્ષુ હોય તોપણ
સંગ સારો ન કરતો હોય તો મોક્ષમાર્ગમાં વિઘ્ન
આવવાની સંભાવના વધી જાય છે.
તેથી શ્રીહરિ કેવા ભક્તનો સંગ કરવો અને
કેવી વ્યક્તિનો સંગ ન કરવો તે સુપેરે સમજાવતા.
ભગવાનને ગમતું કરવાની ભક્તની પ્રકૃતિ
હોવી જોઈએ – તે સાધના માટે
પોતાની પ્રકૃતિની વાત પણ સુપેરે કરતા.
પ્રસ્તુત પ્રકરણમાં આ બંને બાબતો
અંગે વિશેષ જાણીએ.

આળસુ અને પોતાના જેવા દોષવાળો હોય તેનો સંગ ન કરવો

"...ને જે પોતાના મનમાં ભૂંડા ઘાટ થતા હોય તે કહેવા, પણ જેમ 'કૂતરાનું મુખ કૂતરો ચાટે' તથા 'સર્પને ઘેર પરોણો સાપ, મુખ ચાટીને વળિયો આપ' તથા રાંડીને પાસે સુવાસિની સ્ત્રી જાય ત્યારે તે કહે જે, 'આવ બાઈ હું જેવી તું પણ થા'; તેમ પોતાની પેઠે જેને ભૂંડા ઘાટ થતા હોય તેની આગળ જે ઘાટ કહેવો તે તો આ દૃષ્ટાંત દીધાં એમ છે. માટે ઘાટ કેને કહેવો? તો જેના મનમાં કોઈ દિવસ જગતનો ભૂંડો ઘાટ ન થતો હોય એવો બળિયો હોય તેની આગળ કહેવો. અને એમ ઘાટ ન થાય એવા પણ ઘણા હોય; તેમાંથી પણ એવાને ઘાટ કહેવો જે, તે ઘાટને સાંભળીને તે ઘાટ ઉપર વાત કરે તે જ્યાં સુધી તે કહેનારાનો ઘાટ ટળી જાય ત્યાં સુધી બેઠતો-ઊઠતો, ખાતો-પીતો સર્વ ક્રિયામાં વાત કર્યા કરે અને તેના ઘાટ ટાળ્યામાં કેવી ચાડ હોય તો જેમ પોતાના ઘાટને ટાળ્યાની ચાડ હોય તેવી હોય, એવા આગળ ઘાટ કહેવો. અને જેની આગળ ઘાટ કહીએ ને તે આવી રીતે વાત તો ન કરે ને પોતે આળસુ હોય તો શો સમાસ થાય?" (વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૩૮)

ભગવાનના તથા સંતના અવગુણ લેનારનો સંગ ન કરવો

અને વળી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, "કેવી જાતનો સત્સંગી અથવા પરમહંસ હોય અને ધર્મમાં સંપૂર્ણ રહેતો હોય ને તેને પાસે બેસીએ ને વાત સાંભળીએ તો દોષ લાગે?' ત્યારે તેનો ઉત્તર પણ પોતે કર્યો જે, 'જેને ભગવાનનો નિશ્ચય હોય ને ધર્મમાં પણ પોતે રહેતો હોય તોપણ જો તેને વ્યવહારમાં આસક્તિ હોય તથા દેહાભિમાન હોય તથા માન હોય ને તેને ભગવાન તથા સંત તે ખોદે તો તે ભગવાનનો ને સંતનો અવગુણ જરૂર લે. પછી બીજાને આગળ પણ ભગવાનના તથા સંતના અવગુણની વાત કરીને તેને વિમુખ જેવો કરે. એવો જે હોય તેનો કોઈ રીતે સંબંધ ન રાખવો અને રાખે તો ભૂંડું થાય." (વચનામૃત લોયા પ્રકરણ ૬)

ધર્મમાં રહેનાર પણ હિંમત રહિત વાત કરનારનો સંગ ન કરવો

અને વળી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, "કેવો સાધુ હોય ને તે

ધર્મમાં રહેતો હોય ને નિશ્ચય પણ હોય તોપણ તેને ભેળે નાવા જવું નહીં ને પાસે પથારી કરવી નહીં ને તેની વાત પણ ન સાંભળવી?' પછી તેનો ઉત્તર પણ પોતે કર્યો જે, જે સંત હિમ્મતરહિત વાત કરતો હોય જે, 'શું એક જન્મે કરીને નિષ્કામાદિક ગુણ આવે છે? એ તો ભગવાન કૃપા કરે તો આવે, નહીં તો અનેક જન્મે કરીને કલ્યાણ થાય. પણ આ જ દેહે કરીને શું કલ્યાણ થાય છે?' એવી રીતે જે હિમ્મતરહિત વાત કરતો હોય તેના સંગનો સર્વ પ્રકારે ત્યાગ કરવો. અને જે એમ કહેતો હોય જે, 'આ ને આ દેહે કરીને કૃતાર્થ થયા છીએ ને કામ, ક્રોધ, મદ, મત્સર, માન ઇત્યાદિક દોષનો શો ભાર છે? ભગવાન ને સંતના પ્રતાપે કરીને એ સર્વેનો નાશ કરી નાંખીશું.' એમ જે કહેતો હોય ને તે કામાદિક દોષને નાશ કરવાના ઉપાયમાં તત્પર થઈને મંડ્યો હોય તેનો સંગ સર્વ પ્રકારે કરવો.'' (વચનામૃત લોયા પ્રકરણ ૬)

હિંમત સહિત વાત કરનાર પણ કેવળ પુરુષાર્થને પ્રધાન માનનારનો સંગ ન કરવો

અને વળી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, ''કેવો સાધુ હિમ્મતસહિત વાત કરતો હોય તોપણ તેનો ત્યાગ કરવો?'' પછી તેનો ઉત્તર પણ પોતે કર્યો જે, ''જે સંત કેવળ પોતાના પુરુષાર્થને જ અધિક કહેતો હોય અને પુરુષાર્થે કરીને જ પોતાને કૃતાર્થ માનતો હોય, પણ ભગવાનનું બળ ન રાખે અને એમ ન સમજે જે, 'આ સાધને કરીને ભગવાનને રાજી કરવા છે,' તો તેનો પણ ત્યાગ કરવો.'' (વચનામૃત લોયા પ્રકરણ ૬)

લોકમાં પ્રસિદ્ધનો પણ ખોટા લાડ લડાવનારનો સંગ ન કરવો

અને વળી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, ''કેવો સાધુ હોય તેનો સંગ કરવો ને કેવાનો ન કરવો?'' ત્યારે તેનો ઉત્તર પણ પોતે કર્યો જે, ''વર્તમાન પણ સુધાં સારાં પાળતો હોય ને નિશ્ચય સુધો હોય ને તે પાસે આપણ રહેતા હોઈએ ને આપણને ટોકે નહીં ને પંપોળીને રાખે ને જાપરો રાખે, તો તે મુક્તાનંદ સ્વામી જેવો લોકવ્યવહારે મોટો કહેવાતો હોય તેનો પણ સંગ ન કરવો. અને જે સંત પોતાને ટોક્યા કરે ને જે સ્વભાવ દેખે તે ઉપર ખટકો રાખે ને તે ન ટળે ત્યાં સુધી વાત કર્યા કરે ને લલોચપો રાખે નહીં ને તે

લોકવ્યવહારે મોટો ન કહેવાતો હોય તોપણ તેનો સંગ કરવો.'' (વચનામૃત લોયા પ્રકરણ ૬)

આળસુનો સંગ ન કરવો

પછી વળી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, ''જે સંતમાં બધા ગુણ સારા મોટા મોટા ભક્તિ-જ્ઞાનાદિક હોય પણ તેમાં એક એવો કયો ભૂંડો દોષ હોય જેણે કરીને તેનો સંગ ન કરીએ ?'' ત્યારે તેનો ઉત્તર પણ પોતે કર્યો જે, ''જેને આળસ બહુ હોય ને નિદ્રા બહુ હોય ને સ્નાન-ધ્યાનાદિક જે નિયમ તેને પાળવાનું કોઈક કહે તો કહે, 'હમણાં કરીશું, શી ઉતાવળ છે ? ધીરે ધીરે થશે.' એમ બોલે તે સુધો સારો હોય તોપણ તેનો સંગ ન કરવો.'' (વચનામૃત લોયા પ્રકરણ ૬)

સારો વક્તા હોય પણ અહંકારી હોય તો સંગ ન કરવો

અને વળી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, ''સુધી સારી વાત કરતો હોય પણ તેની વાત ન સાંભળીએ એવો એની વાણીમાં શો દોષ જાણવો ?'' ત્યારે તેનો ઉત્તર પણ પોતે કર્યો જે, ''વાત કરવામાં પોતાને વિષે જે ભક્તિ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ધર્મ તેની જ અહંકારે કરીને પોતે સરસાઈ દેખાડે ને બીજા સંતમાં જે જ્ઞાન, ભક્તિ આદિક ગુણ તેની કાંઈક ન્યૂનતા દેખાડે, એવો જેની વાણીમાં દોષ હોય તેની વાત ન સાંભળવી.'' (વચનામૃત લોયા પ્રકરણ ૬)

કુત્સિત વાણીવાળો હોય પણ સ્વનિંદા કરતો હોય તો સંગ કરવો

અને વળી શ્રીજીમહારાજે પ્રશ્ન પૂછ્યો જે, ''જેની વાણીમાં તો કુત્સિતપણું હોય તોપણ તે વાણીને અમૃતની પેઠે પાન કરીએ એવી તે કઈ વાણી છે ?'' પછી તેનો પણ પોતે ઉત્તર કર્યો જે, ''જે સંત વાત કરે ત્યારે પોતે પોતાનાં સંબંધી, માબાપ, બોન, ભાઈ તથા પોતાની જાતિ તેની કુત્સિત શબ્દે કરીને નિંદા કરતો હોય તો તેની તે વાણી સારી જાણવી, શા સારુ જે, તે વાણીને જે સાંભળે તેને તે સંતની કોરનો એમ ગુણ આવે જે, 'આ સંતને તો કોઈ રીતે પોતાના દેહસંબંધી આદિકમાં હેત નથી.' માટે તે વાણીને અમૃતની પેઠે પાન કરવી.'' (વચનામૃત લોયા પ્રકરણ ૬)

ભગવાનને ભક્તની કેવી ક્રિયા નથી ગમતી

"પોતાના અંતરમાં કાંઈક વિશેષ વર્તવાનું હોય તેનું અમને એક વાર કહી દેવું જે, 'હે મહારાજ! તમે કહો તો હું આવી રીતે વર્તું;' પણ વારંવાર ન કહેવું જે, 'હે મહારાજ! હું આમ વર્તું કે આમ વર્તું, તે તમે કેમ મને કહેતા નથી?' તે ન ગમે. અને મને પોતાનો ઈષ્ટદેવ જાણે ને વારે વારે મારા વેણ ઉપર વેણ લાવે તે ન ગમે. અને હું કોઈની આગળ વાત કરતો હઉં ને બોલાવ્યા વિના વચમાં બોલે તે ન ગમે. અને ભગવાનનું ધ્યાન કરવું તથા ધર્મ પાળવો, ભક્તિ કરવી ઈત્યાદિક જે જે શુભ ક્રિયા કરવાની છે તેને જે ભગવાન ઉપર નાંખે જે, 'ભગવાન કરાવશે તો થશે,' તે ન ગમે. અને 'આમ હું કરીશ, આમ હું કરીશ,' એમ કેવળ પોતાનું જ બળ રાખે પણ ભગવાનનું બળ ન રાખે તે ન ગમે. અને જેને બોલ્યામાં પોતાના અંગનો ઠા ન હોય તે તો અતિશય ન ગમે. અને બીજાં વ્યાવહારિક કામ કરવાં હોય તેમાં તો લાજ તથા આળસ ન હોય ને ભગવાનની વાર્તા કરવી, કથા કરવી, કીર્તન ગાવાં, તેમાં લાજ રાખે ને આળસ રાખે તે ન ગમે. અને ત્યાગનો અથવા ભક્તિનો અથવા કોઈ રીતનો જે અહંકાર બોલીમાં લાવે તે ન ગમે. અને સભા બેઠી હોય ત્યારે સૌથી છેલ્લો આવીને બેસે પણ પોતાને જ્યાં ઘટતું હોય ત્યાં ન બેસે, તે ન ગમે. તથા કોઈક મોટા તે સભામાં બેઠા હોય ને તેને કૂણી મારીને માગ કરીને પોતે બેસે તે ન ગમે. અને બાઈ માણસ હોય ને તે પોતાના અંગને ઢાંકીને લજ્જા સહિત વર્તે તે ગમે તથા ચાલે ત્યારે નીચી દૃષ્ટિ રાખીને ચાલે પણ ફાટી દૃષ્ટિ રાખે નહીં, તે ગમે. અને અમારાં દર્શન કરતા હોય ને કોઈ બાઈ-ભાઈ આવે અથવા કૂતરું નીસરે કે ઢોર નીસરે કે કાંઈક ખડખડે, તેની સામું વારંવાર દર્શન મૂકીને જુએ પણ એક દૃષ્ટિએ દર્શન ન કરે, તેની ઉપર તો એવી રીસ ચડે જે, 'શું કરીએ સાધુ થયા, નહીં તો એનું કાંઈક તાડન કરીએ.' પણ તે તો થાય નહીં; કેમ જે, સાધુને કોઈનું તાડન કરવું એ અતિ અયોગ્ય કર્મ છે. અને જે કપટ રાખે પણ પોતાના મનના જે સંકલ્પ તે જેને કહેવા યોગ્ય હોય તેની આગળ પણ કહે નહીં, તે ન ગમે." (વચનામૃત ગઢડા અંત્ય પ્રકરણ ૨૫)

"અમને અહંકાર ન ગમે. તે અહંકાર ભક્તિપણાનો હોય,

ત્યાગપણાનો હોય, વૈરાગ્યપણાનો હોય, બ્રહ્મપણાનો હોય, સમજણનો હોય, વર્તમાન પાળ્યાનો હોય, એ રીતનો જે જે અહંકાર તે અમને ન ગમે. અને દંભ ન ગમે. તે દંભ શું? તો પોતાના હૃદયમાં ભગવાનનો નિશ્ચય, ભક્તિ અને ધર્મ તે થોડાં હોય ને બીજા આગળ પોતાની મોટ્યપ વધાર્યા સારુ ઉપરથી તો તેને બહુ જણાવે, તે ન ગમે. અને પોતાને ને ભગવાનને જે અભેદપણે ભજે તે ન ગમે. તથા જે નિયમ ધાર્યો હોય તે નિયમને ઘડીક મૂકી દે ને વળી ઘડીકમાં પાળે, એવી રીતે જે શિથિલ વર્તતો હોય તે ન ગમે. અને ભગવાનનો મહિમા તો ઝાઝો મોટો સમજે ને પોતાને અતિશય તુચ્છપણે સમજે, પણ દેહથી જુદો જે આત્મા તે રૂપ પોતાને ન માને, તે ન ગમે. અને હવે જે ગમે તે કહીએ છીએ જે, ભગવાનનો મહિમા તો યથાર્થ સમજે ને પોતાના દેહથી વ્યતિરિક્ત જે પોતાનો આત્મા તેને બ્રહ્મરૂપ સમજે અને ધર્મમાં દૃઢ રહ્યો હોય અને ભગવાનની અચળ ભક્તિ કરતો હોય અને આવી રીતનો પોતે હોય તોપણ સત્સંગમાં કોઈક કાંઈ ન સમજતો હોય ને ભગવાનનો નિશ્ચય તો હોય તેને મોટો જાણે ને તેની આગળ પોતાને અતિ તુચ્છ જાણે અને વાર્તા કર્યામાં પોતાના મુખે કરીને પોતાની સમજણનો કેફ કોઈની આગળ લગાર પણ જણાવે નહીં, એવો જે હોય તે અમને બહુ ગમે.'' (વચનામૃત ગઢડા અંત્ય પ્રકરણ ૨૬)

ભગવાન અને ભક્તનો સંબંધ

ભક્ત અને ભગવાનના સંબંધને
વિવિધ દૃષ્ટિકોણથી માણીએ છીએ,
ત્યારે ભક્તોનો પરમાત્મા સાથે સંબંધ
કયા શબ્દોમાં વર્ણવી શકાય તે અહીં સમજીએ.
અહીં ભક્તનો પરબ્રહ્મ પરમાત્મા સાથેનો સંબંધ
વચનામૃતમાં કયા શબ્દોમાં વર્ણવ્યો છે તે,
કેવા સંબંધનો સ્પષ્ટ શબ્દોમાં નિષેધ કર્યો છે તે
તથા સંબંધ વિષયક અન્ય બાબતોને સમજીએ.

પ્રિય-પ્રિયતમ સંબંધ

આ સંબંધને પતિવ્રતાની ભક્તિ શબ્દથી શ્રીહરિ નવાજે છે. તેઓ કહે છે કે –

"ભગવાનના ભક્તને પણ ભગવાન સંગાથે દૃઢ ટેક જોઈએ. અને જેવે રૂપે કરીને ભગવાનનું દર્શન પોતાને થયું છે ને તે સંગાથે જેને પતિવ્રતાના જેવી દૃઢ પ્રીતિ બંધાણી છે, તેને મોટા મોટા જે બીજા મુક્ત સાધુ તે સંગાથે પણ પ્રીતિ થાય જ નહીં... માટે જાણી જોઈને પોતાનું નાક કપાય એવી ભક્તિ ન કરવી ને ભગવાનના ભક્તને તો સમજી-વિચારીને પતિવ્રતાના જેવી દૃઢ ભક્તિ કરવી." (વચનામૃત ગઢડા અંત્ય પ્રકરણ ૧૬)

જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રીને પોતાના પતિ સિવાય બીજે હેત ન રહે તેમ આ ભક્તને પણ ભગવાન સિવાય બીજે હેત ન રહે. અને જો હેત રહે છે તો તે પાપ છે તેમ શ્રીહરિ કહે છે,

"માટે અનંત પ્રકારનાં પાપ છે પણ તે સર્વ પાપ થકી ભગવાનના ભક્તને ભગવાન વિના બીજે ઠેકાણે જે હેત કરવું તે અતિ મોટું પાપ છે." (વચનામૃત ગઢડા અંત્ય પ્રકરણ ૧૬)

શરીર-શરીરી સંબંધ

"આત્મા અને અક્ષર એ બેને જે પુરુષોત્તમ ભગવાનનું શરીરપણું તે તો વ્યાપ્યપણું, આધીનપણું અને અસમર્થપણું તેણે કરીને છે. કેવી રીતે? તો ભગવાન જે તે પોતાની અંતર્યામી શક્તિએ કરીને આત્મા ને અક્ષર તેને વિષે વ્યાપક છે ને એ બેય તો વ્યાપ્ય છે; અને ભગવાન જે તે સ્વતંત્ર છે, ને આત્મા ને અક્ષર તે તો ભગવાનને આધીન છે - પરતંત્ર છે; અને ભગવાન જે તે અતિ સમર્થ છે, ને આત્મા ને અક્ષર તે તો ભગવાનની આગળ અતિ અસમર્થ છે. એવી રીતે ભગવાન જે તે એ બેયના શરીરી છે અને એ બેય જે તે ભગવાનનું શરીર છે. અને શરીરી એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તે તો સદાય દિવ્ય મૂર્તિમાન છે. અને એવા જે એ ભગવાન તે જે તે વ્યાપક ને દ્રષ્ટા એવા જે સર્વે આત્મા અને તે આત્માને વ્યાપ્ય ને આત્માને દૃશ્ય એવા જે દેહ એ સર્વેમાં પોતાની અંતર્યામી શક્તિએ કરીને આત્માપણે રહ્યા છે. અને એવી

રીતે સર્વેના આત્મા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તે જ્યારે રૂપવાન એવું જે દશ્ય તેના આત્માપણે કરીને શાસ્ત્રને વિષે કહ્યા હોય ત્યારે તે પુરુષોત્તમને દશ્યરૂપે કરીને પ્રતિપાદન કર્યા હોય; અને જ્યારે એ દ્રષ્ટાના આત્માપણે કરીને પ્રતિપાદન કર્યા હોય ત્યારે એ પુરુષોત્તમને અરૂપપણે કરીને શાસ્ત્રમાં કહ્યા હોય છે. અને વસ્તુતાએ તો રૂપવાન જે દશ્ય અને અરૂપ જે આત્મા એ બેય થકી પુરુષોત્તમ ભગવાન ન્યારા છે ને સદા મૂર્તિમાન છે ને પ્રાકૃત આકારે રહિત છે, અને મૂર્તિમાન થકા પણ દ્રષ્ટા ને દશ્ય એ બેયના દ્રષ્ટા છે. અને એ આત્મા ને અક્ષર એ સર્વેના પ્રેરક છે ને સ્વતંત્ર છે ને નિયંતા છે ને સકળ ઐશ્વર્યે સંપન્ન છે, ને પર થકી પર એવું જે અક્ષર તે થકી પણ પર છે.'' (વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૬૪)

અંશઅંશીભાવ સંબંધનો નિષેધ

''એ સર્વથી પર જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેને અને પ્રકૃતિપુરુષાદિકને અંશઅંશી-ભાવ આવી જાય છે જે, 'ભગવાનના અંશ પ્રકૃતિપુરુષ છે અને તેના અંશ હિરણ્યગર્ભ, વિરાટાદિક છે.' એવી રીતે સમજાય તો મોટો દોષ આવે. કાં જે, ભગવાન અચ્યુત છે, નિરંશ છે, નિર્વિકાર છે, અક્ષર છે, અખંડ છે, તેને વિષે ચ્યુતભાવ આવે છે ને અંશઅંશીભાવ આવે છે. માટે એવો દોષ આવવા દેવો નહીં.'' (વચનામૃત પંચાળા પ્રકરણ ૨)

શાસ્ત્રમાં આવતા અંશઅંશીભાવદર્શક શબ્દોની નૂતન વ્યાખ્યા

''મમૈવાંશો જીવલોકે જીવભૂતઃ સનાતનઃ।
મનઃષષ્ઠાનીન્દ્રિયાણિ પ્રકૃતિસ્થાનિ કર્ષતિ ॥'

એ શ્લોકનો અર્થ એ છે જે, 'આ સંસારને વિષે ભગવાનના અંશ જે જીવ છે તે તો મને સહિત જે પંચ જ્ઞાનઇન્દ્રિયો તેને પંચવિષય થકી ખેંચીને પોતાને વશ રાખે છે; અને જે ભગવાનના અંશ નથી તેને તો ઇન્દ્રિયો ખેંચીને જ્યાં પોતાની ઇચ્છા હોય ત્યાં લઈ જાય છે.' માટે આપણ સર્વે ઇન્દ્રિયોના દોર્યા દોરાતા નથી, તો જો ભગવાનના અંશ છીએ એવું જાણીને અતિશય આનંદમાં રહીને ભગવાનનું ભજન કરવું.'' (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૮)

ભક્તના અવગુણ લેનારને દુઃખ

ભક્તનો અભાવ-અવગુણ લેનાર અથવા
ભક્તનો દ્રોહ કરનાર વ્યક્તિ પ્રત્યે
ભગવાનને કેવો અણગમો છે
તે વાંચતાં પણ
ભગવાન અને ભક્તનો સંબંધ વિશેષ સમજાય છે.
કારણ કે, પોતાને અતિ પ્રિય વ્યક્તિ પ્રત્યે
અણગમો દર્શાવનાર પણ
આપણને શત્રુ સમાન જણાય છે,
એ જ હેતનું લક્ષણ છે.
અહીં શ્રીહરિના જ શબ્દોમાં
ભક્તનો અભાવ-અવગુણ લેનાર પ્રત્યે
તેમણે કેવા વિચારો વ્યક્ત કર્યા છે
તે સંબંધના સંદર્ભમાં માણીએ.

પંચમહાપાપથી અધિક પાપ અવગુણ-ગ્રહણ, તેવા ધર્મનિષ્ઠનો પણ ત્યાગ

"માટે પંચ મહાપાપ થકી પણ ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તનો અવગુણ લેવો એ મોટું પાપ છે." (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૪૬)

"અતિશય વૈરાગ્ય ને ધર્મવાળો હોય ને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તનો અવગુણ લેતો હોય તો તેનો સંગ કરવો નહીં." (વચનામૃત ગઢડા અંત્ય પ્રકરણ ૧૧)

અવગુણ લેનાર અર્ધો વિમુખ, આસુરી

"માટે જે ભગવાનનું તથા ભગવાનના ભક્તનું માહાત્મ્ય ન જાણતો હોય ને તે સત્સંગી છે તોપણ તેને અર્ધો વિમુખ જાણવો." (વચનામૃત કારિયાણી પ્રકરણ ૯)

"જે આસુરી જીવ હોય તેને તો પોતામાં એકે અવગુણ ભાસે નહીં અને બીજા જે હરિભક્ત હોય તેને વિષે જ કેવળ અવગુણ ભાસે; એવી જેની બુદ્ધિ હોય તેને આસુરી જીવ જાણવો." (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૪૪)

દૂષિત બુદ્ધિવાળો, તેમાં રહેલ દોષ સર્પની તથા હડકાયા કૂતરાની લાળ સમાન

"બુદ્ધિ તો ઝાઝી છે પણ એની બુદ્ધિ દૂષિત છે, માટે એ કલ્યાણને માર્ગે ચાલી શકતો નથી. જેમ સુંદર ભેંસનું દૂધ હોય તેમાં સાકર ઘોળી હોય ને તેમાં સર્પની લાળ પડી એટલે એ સાકર ને દૂધ હતું તે ઝેર થયું, પછી તેને જે પીવે તેના પ્રાણ જાય; તેમ બુદ્ધિ તો ઝાઝી છે પણ એણે કોઈ મોટા સંતનો અથવા પરમેશ્વરનો અવગુણ લીધો છે, તે અવગુણરૂપ દોષ એની બુદ્ધિમાં આવ્યો છે, તે સર્પની લાળ સરખો છે, માટે એ તો કલ્યાણને માર્ગે ક્યાંથી ચાલે ? પણ જો કોઈક એના મુખની વાત સાંભળે તો તે સાંભળનારાની બુદ્ધિ પણ સત્સંગમાંથી પાછી પડી જાય છે. અને એવી દૂષિત બુદ્ધિવાળો જ્યાં જ્યાં જન્મ ધરે ત્યાં ત્યાં ભગવાનનો અથવા ભગવાનના ભક્તનો દ્રોહ જ કરે." (વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૩૫)

"અને ભગવાન તથા ભગવાનના ભક્ત તેનો જેને અવગુણ આવ્યો હોય ને તે સત્સંગી કહેવાતો હોય તોપણ તેને હડકાયા શ્વાન જેવો જાણવો. જેમ હડકાયા શ્વાનની લાળ જેને અડે તેને પણ હડકવા હાલે; તેમ જેને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તનો અવગુણ આવ્યો હોય તે સાથે જે હેત રાખે અથવા તેની વાત સાંભળે, તો તે હેતનો કરનારો ને વાતનો સાંભળનારો પણ વિમુખ સરખો થાય.

અને વળી જેમ ક્ષયરોગ થયો હોય તે કોઈ ઓષધે કરીને મટે જ નહીં, તેમ જેને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તનો અવગુણ આવ્યો હોય તેના હૃદયમાંથી ક્યારેય આસુરી મતિ ટળે નહીં. અને અનંત બ્રહ્મહત્યા કરી હોય ને અનંત બાળહત્યા કરી હોય ને અનંત સ્ત્રીહત્યા કરી હોય ને અનંત ગૌહત્યા કરી હોય ને અનંત ગુરુસ્ત્રીનો સંગ કર્યો હોય તેનો પણ કોઈ કાળે છૂટકો થાય ને શાસ્ત્રમાં તે પાપ છૂટ્યાના ઉપાય પણ કહ્યા છે, પણ ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તના અવગુણ લેવાવાળાને કોઈ શાસ્ત્રમાં એ પાપ છૂટ્યાનો ઉપાય કહ્યો નથી. અને ઝેર ખાય અથવા સમુદ્રમાં પડે અથવા પર્વતથી પડે અથવા કોઈ રાક્ષસ મળે ને ખાઈ જાય તો એક જ વાર મરવું પડે અને જે ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તનો દ્રોહી હોય તેને તો અનંત કોટિ કલ્પ સુધી મરવું પડે ને અવતરવું પડે. અને વળી ગમે તેવો શરીરમાં રોગ થયો હોય ને તેણે કરીને શરીર પડે અથવા કોઈ શત્રુ મળે ને શરીરનો નાશ કરી નાંખે પણ જીવનો નાશ થતો નથી; અને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તનો દ્રોહ કર્યાથી તો જીવનો પણ નાશ થઈ જાય છે. ત્યારે કોઈ કહેશે જે, 'જીવનો નાશ કેમ થતો હશે?' તો ત્યાં દૃષ્ટાંત : જેમ હીજડો હોય તે પુરુષ પણ ન કહેવાય ને સ્ત્રી પણ ન કહેવાય, એ તો કેવળ વૃંદલ કહેવાય. તેમ જે ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તના દ્રોહનો કરનારો હોય તેનો જીવ પણ એવો નકારો થઈ જાય જે, 'કોઈ દિવસ પોતાના કલ્યાણના ઉપાયને કરી જ શકે નહીં;' માટે એનો જીવ નાશ થઈ ગયો જાણવો. એમ જાણીને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તનો દ્રોહ કરવો જ નહીં." (વચનામૃત ગઢડા અંત્ય પ્રકરણ ૧૨)

અવગુણ લેનારની અધોગતિ

"જે સત્સંગી સત્સંગમાંથી પાછો પડવાનો હોય તેને અસદ્વાસનાની

વૃદ્ધિ થાય છે ને તેને પ્રથમ તો દિવસે દિવસે સત્સંગીમાત્રનો અવગુણ આવે છે ને પોતાના હૈયામાં એમ જાણે જે, 'સર્વે સત્સંગી તો અણસમજુ છે ને હું સમજુ છું' એમ સર્વથી અધિક પોતાને જાણે અને રાત્રિ-દિવસ પોતાના હૈયામાં મૂંઝાયા કરે અને દિવસમાં કોઈ ઠેકાણે સુખે કરીને બેસે નહીં અને રાત્રિમાં સૂવે તો નિદ્રા પણ આવે નહીં અને ક્રોધ તો ક્યારેય મટે જ નહીં અને અર્ધબળેલા કાષ્ઠની પેઠે ધૂંધવાયા કરે, એવું જેને વર્તે ત્યારે તેને એમ જાણીએ જે, 'એ સત્સંગમાંથી પડવાનો થયો છે.' અને એવો હોય અને તે જેટલા દિવસ સત્સંગમાં રહે પણ તેના હૈયામાં કોઈ દિવસ સુખ આવે નહીં અને અંતે પાછો પડી જાય છે.'' (વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૨૮)

''મોટા જે સાધુ તેનો જે અવગુણ લે છે તે ઘટતો જાય છે અને તે સાધુનો જે ગુણ લે છે તેનું અંગ વૃદ્ધિ પામતું જાય છે ને તેને ભગવાનને વિષે ભક્તિ પણ વૃદ્ધિ પામે છે. માટે તે સાધુનો અવગુણ ન લેવો ને ગુણ જ લેવો. અને અવગુણ તો ત્યારે લેવો જ્યારે પરમેશ્વરની બાંધેલ જે પંચ વર્તમાનની મર્યાદા તેમાંથી કોઈક વર્તમાનનો તે સાધુ ભંગ કરે ત્યારે તેનો અવગુણ લેવો, પણ કોઈ વર્તમાનમાં તો ફેર ન હોય ને તેની સ્વાભાવિક પ્રકૃતિ ઠીક ન જણાતી હોય તેને જોઈને ને તે સાધુમાં બીજા ઘણાક ગુણ હોય તેનો ત્યાગ કરીને જો એકલા અવગુણને જ ગ્રહણ કરે તો તેના જ્ઞાન, વૈરાગ્યાદિક જે શુભ ગુણ તે ઘટી જાય છે. માટે વર્તમાનમાં ફેર હોય તો જ અવગુણ લેવો પણ અમથો ભગવાનના ભક્તનો અવગુણ લેવો નહીં. અને જો અવગુણ લે નહીં તો તેને શુભ ગુણની દિવસ દિવસ પ્રત્યે વૃદ્ધિ થતી જાય છે.'' (વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૫૩)

''ભક્તને અપમાને કરીને તે ભગવાનનું અપમાન થાય છે, ત્યારે તે અપમાનના કરનારાનું અતિશય ભૂંડું થઈ જાય છે. જેમ હિરણ્યકશિપુ હતો તેણે ત્રિલોકી પોતાને વશ કરી રાખી હતી એવો બળવાન હતો, પણ તેણે જો પ્રહ્લાદજીનો દ્રોહ કર્યો તો ભગવાન સ્તંભમાંથી નૃસિંહરૂપે પ્રકટ થઈને તે હિરણ્યકશિપુનો નાશ કરી નાખ્યો. એમ વિચારીને ભગવાનના ભક્ત હોય તેને અતિશય ગરીબપણું પકડવું પણ કોઈનું અપમાન કરવું નહીં; કાં જે, ભગવાન તો ગરીબના અંતરને વિષે પણ વિરાજમાન રહ્યા છે તે એ ગરીબના અપમાનના કરતલનું ભૂંડું કરી નાંખે છે.'' (વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૬૨)

"માટે ભગવાનની આજ્ઞાએ કરીને ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થે ભગવાનના ભક્ત જે જે કર્મ કરે છે તેનો કોઈ રીતે અવગુણ જો લે તો તેના હૃદયને વિષે કુટુંબે સહિત અધર્મ આવીને નિવાસ કરે છે." (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૧૧)

"રાધિકાજી જેવો મોટો હોય ને તે પોતામાં ગુણ માનીને ભગવાનના ભક્તનો અવગુણ લે તો તે પણ પડી જાય, તો બીજાની શી ગણતી?" (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૨૬)

અવગુણના પ્રકારો

ભક્તને કુરાજી કરવા

"અને ભગવાન ને ભગવાનના સંતને કુરાજી કરે ને તેણે જો સ્વર્ગમાં ગયા જેવું કર્મ કર્યું હોય તોપણ તેનો નાશ થઈ જાય ને નરકમાં પડવું પડે; અને ભગવાન ને ભગવાનના સંત રાજી થાય એવું કર્મ કર્યું હોય ને તેને જો નરકમાં જવાનું પ્રારબ્ધ હોય તોપણ તે ભૂંડા કર્મનો નાશ થઈ જાય ને પરમપદને પામે... તે જ્યારે ભગવાન કે ભગવાનના સંત તેનો હૈયામાં અભાવ આવ્યો ત્યારે એ ભક્ત એકાંતિકના ધર્મમાંથી પડ્યો જાણવો. અને તે જો ક્રોધે કરીને પડ્યો હોય તો તેને સર્પનો દેહ આવ્યો જાણવો અને કામે કરીને પડ્યો હોય તો યક્ષ-રાક્ષસનો અવતાર આવ્યો જાણવો." (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૪૬)

વેણ મારવું

"જેને ભગવાનના ભક્તનું વચન બાણની પેઠે હૈયામાં વસમું લાગે અને તેની વૈરભાવે આંટી પડી જાય તે જીવે ત્યાં સુધી ટળે નહીં, એવો જે ચાંડાળ જેવો જીવ હોય તે ધર્મે યુક્ત હોય, ત્યાગે યુક્ત હોય, તપે યુક્ત હોય, તે સર્વે વૃથા છે; અને બીજાં પણ કોટિક સાધન કરે પણ તેના જીવનું કોઈ કાળે કલ્યાણ થાય નહીં. અને આ સંસારને વિષે જેમ કોઈક સ્ત્રી હોય તે પોતાના પતિ ઉપર ને બીજા પુરુષ ઉપર સરખું હેત રાખે તે વેશ્યા સરખી ભૂંડી કહેવાય; તેમ આ સંસારને વિષે જે એવો પુરુષ હોય જે, 'આપણે તો

બધાય સાધુ સરખા છે, કેને સારો-નરસો કહીએ?' તો તે સત્સંગી કહેવાતો હોય તોપણ તેને વિમુખ જાણવો. અને જે પુરુષ એમ જાણે જે, 'આપણ કાંઈક અવળું-સવળું બોલીએ તો આપણો માણસ અવગુણ લેશે;' એવી રીતે પોતાની સારપ્ય રાખ્યા સારુ ભગવાનનું કે ભગવાનના ભક્તનું કોઈક ઘસાતું બોલે ને તેને સાંભળી રહે, તો તે સત્સંગી કહેવાતો હોય તોપણ તેને વિમુખ જાણવો.'' (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૬૦)

મન નોંખુ પડી જવું

''ભગવાનના ભક્તને એ જ મોટું વિઘ્ન છે જે, જે પોતામાં દોષ હોય તેને દેખે નહીં અને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત થકી જેનું મન નોખું પડી જાય અને તે ભગવાનના ભક્ત થકી જેને બેપરવાઈ થઈ જવાય, એ જ એને અતિશય મોટું વિઘ્ન છે.'' (વચનામૃત ગઢડા અંત્ય પ્રકરણ ૮)

વાદ-વિવાદ કરવો

''અને જે વાદવિવાદ કરીને ભગવાનના ભક્તને જીતે છે તે તો પંચ મહાપાપના જે કરનારા તેથી પણ વધુ પાપી છે. અને અમારી આગળ જે કોઈ ભગવાનના ભક્તનું ઘસાતું બોલે તે તો અમને દીઠો જ ગમે નહીં. અને જે ભગવાનના ભક્તનો અવગુણ લેતો હોય તેના હાથનું તો અન્ન-જળ પણ ભાવે નહીં. અને દેહનો સંબંધી હોય પણ જો ભગવાનના ભક્તનો અવગુણ લે તો તે સાથે પણ અતિશય કુહેત થઈ જાય.'' (વચનામૃત ગઢડા અંત્ય પ્ર. ૨૧)

કુદૃષ્ટિ કરવી

''પરમેશ્વરનો ભક્ત થઈને ભક્તિ કરતાં થકાં જે પાપ કરે છે ને સત્સંગમાં જ કુવાસના બાંધે છે, તે પાપ તો એને વજ્રલેપ થાય છે. અને કુસંગમાં જઈને પરસ્ત્રીનો સંગ કરે તે થકી પણ સત્સંગમાં ભગવાનના ભક્ત ઉપર કુદૃષ્ટિએ જોવાયું હોય તો તેનું વધુ પાપ છે. માટે જેને ભગવાનમાં દૃઢ પ્રીતિ કરવી હોય તેને તો કોઈ જાતનું પાપ પોતાની બુદ્ધિમાં રહેવા દેવું નહીં. શા માટે જે, સત્સંગી હરિજન છે તે તો જેવાં પોતાનાં મા, બેન કે દીકરી હોય તેવાં છે. અને આ સંસારને વિષે અતિશય જે પાપી હોય તે પોતાના ગોત્રની

સ્ત્રીઓને વિષે કુદૃષ્ટિ રાખે છે; માટે જે હરિજનને વિષે કુદૃષ્ટિ રાખે તે અતિશય પાપી છે ને તેનો કોઈ કાળે છૂટકો થાય નહીં. માટે જેને રસિક ભક્ત થવું હોય તેને આવી જાતનું પાપ તેનો ત્યાગ કરીને પછી રસિક ભક્ત થવું.'' (વચનામૃત ગઢડા અંત્ય પ્રકરણ ૨૨)

દ્રોહબુદ્ધિ

ત્યારે શ્રીજીમહારાજ બોલ્યા જે, ''બીજા સર્વે અપરાધ માફ કરે છે, પણ ભગવાનના ભક્તનો દ્રોહ કરે એ અપરાધને ભગવાન માફ નથી કરતા; માટે ભગવાનના ભક્તનો કોઈ પ્રકારે દ્રોહ કરવો નહીં.'' (વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ પ્રકરણ ૭૧)

''ભગવાનના ભક્તનો મને, વચને અને દેહે કરીને જે કાંઈક જાણે-અજાણે દ્રોહ થઈ આવે ને તેણે કરીને જેવું આ જીવને દુઃખ થાય છે તેવું બીજે કોઈ પાપે કરીને થતું નથી.' માટે જાણે-અજાણે મને, વચને, દેહે કરીને જે કાંઈ ભગવાનના ભક્તનો દ્રોહ બની આવ્યો હોય, તેનો દોષ નિવારણ કરાવ્યા સારુ એક પ્રણામ અધિક કર્યો. અને અમે તો એમ જાણ્યું છે જે, 'ભગવાનના ભક્તના દ્રોહે કરીને જેવું આ જીવનું ભૂંડું થાય છે ને એ જીવને કષ્ટ થાય છે તેવું કોઈ પાપે કરીને નથી થતું; અને ભગવાનના ભક્તની મને, વચને, દેહે કરીને જે સેવા બની આવે ને તેણે કરીને જેવું આ જીવનું રૂડું થાય છે ને એ જીવને સુખ થાય છે તેવું બીજે કોઈ સાધને કરીને નથી થતું.'' (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૪૦)

''અને ભગવાન પોતાના ભક્તના દ્રોહના કરનારા ઉપર જેવા કુરાજી થાય છે ને દુખાય છે, તેવા કોઈ પાપે કરીને દુખાતા નથી. અને જ્યારે વૈકુંઠલોકમાં જય-વિજયે સનકાદિકનું અપમાન કર્યું ત્યારે ભગવાન તત્કાળ સનકાદિક પાસે આવ્યા ને સનકાદિક પ્રત્યે એમ બોલ્યા જે, 'તમારા જેવા સાધુ છે તેનો જે દ્રોહ કરે તે તો મારા શત્રુ છે. માટે તમે જય-વિજયને શાપ દીધો એ બહુ સારું કર્યું. અને તમારા જેવા ભગવદીય બ્રાહ્મણ તેનો તો જો મારો હાથ દ્રોહ કરે તો તે હાથને પણ હું કાપી નાંખું તો બીજાની શી વાત કહેવી?' એવી રીતે વૈકુંઠનાથ ભગવાન સનકાદિક પ્રત્યે બોલ્યા. ને જય-વિજય હતા તે ભગવદીયના અપરાધરૂપી જે પાપ તેણે કરીને દૈત્ય થયા. એવી રીતે જેણે

ભગવાનના ભક્તનો દ્રોહ કર્યો છે તે સર્વે મોટી પદવીમાંથી પડી ગયા છે, તે શાસ્ત્રમાં વાત પ્રસિદ્ધ છે. માટે જેને પોતાનું રૂડું ઇચ્છવું તેણે ભગવાનના ભક્તનો દ્રોહ કરવો નહીં ને જો જાણે-અજાણે કાંઈક દ્રોહ થઈ ગયો હોય તો પગે લાગી સ્તુતિ કરીને જેમ તે રાજી થાય તેમ કરવું.'' (વચનામૃત ગઢડા અંત્ય પ્રકરણ ૨૨)

''અને જેને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત સંગાથે આંટી પડી જાય છે તે તો અમને દીઠો પણ ગમતો નથી ને તે ઉપરથી રીસ પણ કોઈ દિવસ ઊતરતી નથી. અને આ સંસારમાં પંચ મહાપાપના કરનારાનો કોઈ દિવસ છૂટકો થાય પણ ભગવાનના ભક્તના દ્રોહના કરનારાનો કોઈ દિવસ છૂટકો થતો નથી. માટે ભગવાનના ભક્તની જે સેવા કરવી તે બરોબર કોઈ પુણ્ય નથી ને ભગવાનના ભક્તનો દ્રોહ કરવો તે બરોબર કોઈ પાપ પણ નથી.'' (વચનામૃત ગઢડા મધ્ય પ્રકરણ ૬૩)

''અમારો તો એવો સ્વભાવ છે જે, એક તો ભગવાન ને બીજા ભગવાનના ભક્ત ને ત્રીજા બ્રાહ્મણ ને ચોથો કોઈક ગરીબ મનુષ્ય એ ચારથી તો અમે અતિશય બીયે છીએ જે, 'રખે એમનો દ્રોહ થઈ જાય નહીં.' અને એવા તો બીજા કોઈથી અમે બીતા નથી. કેમ જે, એ ચાર વિના બીજાનો કોઈક દ્રોહ કરે તો તેના દેહનો નાશ થાય પણ જીવ નાશ પામે નહીં અને એ ચારમાંથી એકેનો જો દ્રોહ કરે તો તેનો જીવ પણ નાશ પામી જાય છે.'' (વચનામૃત વરતાલ પ્રકરણ ૧૧)

ઉપસંહાર

આવી રીતે ભક્ત અને ભગવાનનાં સંબંધ વિષયક આ પુસ્તિકામાં ભગવાનના અવતરણનો હેતુ ભક્તને લાડ લડાવવા તેયાંથી આરંભીને વિવિધ દૃષ્ટિકોણથી ભક્ત અને ભગવાનનો સંબંધ નિરૂપ્યો છે.

જેમાં અક્ષરબ્રહ્મ પરમાત્માની જેમ નિત્ય માયાથી પર અને નિર્લેપ છે. અક્ષરમુક્તો માયાબદ્ધ હતા, પરંતુ બ્રાહ્મી સ્થિતિરૂપ મુક્તિ પ્રાપ્ત કર્યા પછી ક્યારેય માયામાં બંધાતા નથી. તેઓ તો પરમાત્માની સાથે આ સંસારમાં પરબ્રહ્મનો મહિમા સમજાવવા અવતરે છે ત્યારે તેમના પરિશુદ્ધ સ્નેહ, જ્ઞાન, ભક્તિ સમર્પણ વગેરે પ્રસંગો જાણવા મળે છે. આ સિવાયના ભક્તો માયાબદ્ધ

હોવા છતાં પરમાત્મા પ્રતિ અતિ સ્નેહ, જ્ઞાન સમર્પણ વગેરે ઉદાત્ત ગુણો ધરાવે છે, જેમની વાતો શ્રીહરિએ કરી છે તે અહીં લખી છે.

આ ભક્તો પ્રતિ પરબ્રહ્મની અપાર કરુણા ભક્તો પ્રતિ અતિ સ્નેહ અરે! ભક્તોના ગુણોનો ભગવાનને સાક્ષાત્કાર આવા શબ્દો વચનામૃત સિવાય ભાગ્યે જ જોવા મળશે.

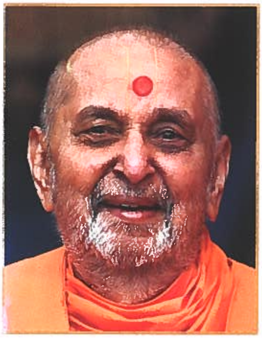
સાથે સાથે ભક્તોના મહિમાનો અતિરેક ન થાય તેનો ખ્યાલ પણ વચનામૃતમાં કોનો સંગ કરવો અને કોનો ન કરવો આ પ્રકરણમાં જોવા મળે છે.

તેમ છતાં ભક્તોનો અભાવ તો ન જ લેવાય. તેમનો દ્રોહ કરે તો પંચ-મહાપાપથી અધિક પાપ લાગે તેવા શબ્દોથી શ્રીહરિએ મુમુક્ષુઓને ચેતવ્યા છે.

આમ, ભક્ત અને ભગવાનનો સંબંધ નિરૂપતી આ પુસ્તિકામાં પાઠકને અધ્યાત્મ માર્ગે પ્રગતિ કરવા માટે ઘણી સામગ્રી મળશે.

બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ

(૧૯૨૧-૨૦૧૬)

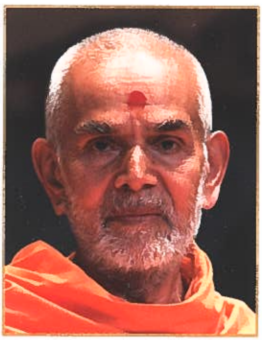

બ્રહ્મસ્વરૂપ
પ્રમુખસ્વામી મહારાજ

પ્રમુખસ્વામી મહારાજ એટલે 'બીજાના ભલામાં આપણું જ ભલું છે...!' જીવનસૂત્ર સાથે લાખો લોકોને હૂંફ આપનાર એક વિરલ સંતવિભૂતિ. ભગવાન સ્વામિનારાયણની ગુણાતીત ગુરુપરંપરાના પાંચમા ગુરુદેવ આ વિશ્વવંદનીય સંતે નિર્વ્યાજ વાત્સલ્યવર્ષામાં બાળકો, યુવાનો, વૃદ્ધો, ભણેલા કે અભણ, દેશ કે વિદેશના સૌ કોઈને ધન્ય કર્યા હતા. બી.એ.પી.એસ. સ્વામિનારાયણ સંસ્થાની અનેકવિધ આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રવૃત્તિના સૂત્રધાર સ્વામીશ્રીએ, કઠિન પુરુષાર્થથી એક વિરાટ ચારિત્ર્યવાન સમાજ ખડો કર્યો છે. ૧૭,૦૦૦થી વધુ ગામોમાં વિચરણ; ૨,૫૦,૦૦૦થીય વધુ ઘરોની મુલાકાત; ૭,૦૦,૦૦૦થીય વધુ પત્રોનું લેખન; કરોડોની વ્યક્તિગત મુલાકાત વગેરે દ્વારા આ મહાન સંતે અસંખ્યનો જીવન-ઉત્કર્ષ કર્યો છે. અક્ષરધામ જેવા જગવિખ્યાત સંસ્કૃતિધામ ઉપરાંત, જગતભરમાં ૧,૧૦૦થીય વધુ મંદિરોનું સર્જન કરીને તેમણે સંસ્કૃતિનાં ચિરંતન સ્મારકો સ્થાપ્યાં છે. ભારત અને વિશ્વના અનેક દેશોમાં અનેક કુદરતી આપત્તિઓમાં તારાજ થયેલા લોકો માટે આ કરુણામૂર્તિ સંતની કરુણા વહી છે. એટલે જ, આંતરરાષ્ટ્રીય ધુરંધરોથી લઈને આદિવાસી સુધીના અસંખ્ય લોકોએ તેમને હૃદયપૂર્વક ચાહ્યા છે. સાધુતાના શિખર સમાન આ મહાન સંતની વિરાટ સિદ્ધિઓનું રહસ્ય એટલે પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર. અસંખ્યોએ તેમના સાંનિધ્યમાં પરબ્રહ્મની દિવ્ય અનુભૂતિ કરી છે, ઉચ્ચ અધ્યાત્મ-શિખર પ્રાપ્ત કર્યું છે.

પ્રગટ બ્રહ્મસ્વરૂપ મહંત સ્વામી મહારાજ

(જન્મ : તા. ૧૩-૯-'૩૩, જબલપુર, મધ્ય પ્રદેશ)

પ્રગટ બ્રહ્મસ્વરૂપ
મહંત સ્વામી મહારાજ

પ્રેરણામૂર્તિ પરમ પૂજ્ય પ્રમુખસ્વામી મહારાજના આધ્યાત્મિક અનુગામી તરીકે બિરાજમાન પરમ પૂજ્ય મહંત સ્વામી મહારાજ એક વિરલ સંતવિભૂતિ છે. બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રમુખસ્વામી મહારાજના પુરોગામી ગુરુદેવ બ્રહ્મસ્વરૂપ યોગીજી મહારાજે સન ૧૯૬૧માં તીર્થધામ ગઢડા ખાતે એક સાથે ૫૧ સુશિક્ષિત નવયુવાનોને દીક્ષા આપ્યા બાદ નવદીક્ષિતોના મહંત તરીકે તેમને નિયુક્ત કર્યા ત્યારથી તેઓ 'મહંત સ્વામી'ના નામે વિશેષ આદરણીય બન્યા. તપ, વ્રત, સંયમ, ભક્તિ, સાધુતા, વિનમ્રતા, સરળતા ને બુદ્ધિમત્તા વગેરે અનેક સદ્ગુણો અને સેવામય જીવનથી તેઓ બ્રહ્મસ્વરૂપ યોગીજી મહારાજ અને બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રમુખસ્વામી મહારાજની સતત પ્રસન્નતા પામતા રહ્યા. પ્રમુખસ્વામી મહારાજની આજ્ઞા અનુસાર બી.એ.પી.એસ. સ્વામિનારાયણ સંસ્થાની અનેક સેવા-પ્રવૃત્તિઓમાં નેતૃત્વ પૂરું પાડીને તેમણે સેવકભાવે અનન્ય સેવાઓ આપી છે. સંસ્થાના વિરાટ આંતરરાષ્ટ્રીય મહોત્સવો, અક્ષરધામ જેવાં મહાન સર્જનો, બાળ-યુવા પ્રવૃત્તિઓ વગેરેમાં તેમનું યોગદાન અનન્ય રહ્યું છે. તેમનાં ગહન ચિંતનશીલ વ્યાખ્યાનોએ લાખો લોકોને આધ્યાત્મિક પ્રેરણાઓ આપી છે; તેમની ભગવન્મય પ્રતિભા અને સાધુતાએ સંતો, હરિભક્તો અને અસંખ્ય ભાવિકોનાં જીવન પર ઊંડો પ્રભાવ પાથર્યો છે. પરમ પૂજ્ય પ્રમુખસ્વામી મહારાજની આજ્ઞાથી બી.એ.પી.એસ. સંસ્થાના છઠ્ઠા ગુરુદેવ તરીકે બિરાજીને તેઓ પ્રમુખસ્વામી મહારાજે વિસ્તારેલાં વિરાટ આધ્યાત્મિક અને સામાજિક કાર્યોના સૂત્રધાર તેમજ લાખો આબાલવૃદ્ધ ભક્તોના ગુરુદેવ બન્યા છે. પરમ પૂજ્ય પ્રમુખસ્વામી મહારાજના પગલે પગલે તેઓ, બી.એ.પી.એસ.ના અસંખ્ય ભક્તો-ભાવિકોને ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે ચીંધેલા આધ્યાત્મિક માર્ગે વેગ આપી રહ્યા છે.

1819–2019

200

વચનામૃત

દ્વિશતાબ્દી મહોત્સવ

પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણે આ વસુંધરા પર અવતરીને
એક વિરાટ અને કલ્યાણમય આધ્યાત્મિક આંદોલન આદર્યું હતું.
એ આંદોલનના એક ભાગરૂપે હતાં – એમનાં જ્ઞાનસત્રો.
એમની એ પરાવાણીને પ્રમાણિત રીતે સંગ્રહીને તેમના સમકાલીન વિદ્વાન
અને સમર્થ સંતશિષ્યોએ તેનો સંપાદિત ગ્રંથ તૈયાર કર્યો.
નામ આપ્યું – વચનામૃત, જેને સ્વયં ભગવાને પ્રમાણિત પણ કર્યો.
આ વચનામૃત ગ્રંથ આધ્યાત્મિક ઇતિહાસમાં એક અજોડ શાસ્ત્ર છે.
જેમાં વેદ-વેદાંત-પુરાણ-ઇતિહાસ-સ્મૃતિ ગ્રંથો વગેરે તમામ શાસ્ત્રોનો
અનુભવ અને સાક્ષાત્કારયુક્ત અર્ક ટપકે છે. આધ્યાત્મિક માર્ગે પ્રગતિ કરવા
ઇચ્છતા કોઈપણ મુમુક્ષુ માટે વચનામૃત એક અનિવાર્ય ગ્રંથ છે.
તેમાં સૌ કોઈને સમજાય તેવું સરળ, અદ્‌ભુત, અનુભવપૂર્ણ માર્ગદર્શન છે.
આધ્યાત્મિક માર્ગે મુમુક્ષુને ઉદ્‌ભવતા પ્રશ્ન માત્રનું સર્વોત્તમ સમાધાન છે.
પ્રેરણામૂર્તિ મહંત સ્વામી મહારાજના આશીર્વાદ સાથે
વચનામૃત દ્વિશતાબ્દી પર્વે વિવિધ દૃષ્ટિકોણથી વચનામૃતનું આચમન કરાવતી
આ પુસ્તિકા-શ્રેણીને માણીએ અને વચનામૃતને હૈયે ઊતારીએ...

स्वामिनारायण
BAPS

Vachanamrutma Bhakta-Bhagwan Sambandh USD 0.50
1 5 5 3 9
B G 3 5 6
ISBN: 978-81-7526-926-2